

VIGILIA

SZERKESZTI

SIK SÁNDOR

SIMON JÓZSEF

HARSÁNYI LAJOS

TÚZ TAMÁS

SZÖRENYI ANDOR

RÓNAY GYÖRGY

BOHUNICZKY SZEFI

JULIEN GREEN

MIHELICS VID

írásai

1953 SZEPTEMBER

Ára: 5 forint

TARTALOM

	Oldal
<i>Simon József</i> : Égi lépcső	449
<i>Harsányi Lajos</i> : Gonzagai Szent Alajos, Bűnbánó Magdolna (Versek)	451
<i>Tűz Tamás</i> : Harsányi Lajos	452
<i>Szörényi Andor</i> : Az evangéliumok keletkezése	457
<i>Rónay György</i> : A názáreti ácsok (Vers)	467
<i>Bohuniczky Szefi</i> : Találkozások (Elbeszélés)	469
<i>Julien Green</i> : „Nincs más valóság, mint az Isten“ (Naplórészlet)	477
<i>Mihelics Vid</i> : Eszmék és tények	483
Kis út	492

N A P L Ó

Julien Green (493); A vallásszociológia Hollandiában (494); Illés testvér (496); A világ vallási statisztikája (499); A „Croix“ jubileuma (499); Kovács Margit kerámia kiállítása (501); Keresztelő Szent János ünnepe Montréalban (502); Babuyan keresztényei (503) 493

Felelős szerkesztő és kiadó:

Sik Sándor

Főmunkatársak: *Mihelics Vid* és *Rónay György*.

Kiadja a Vigilia munkaközösség. Kéziratokat Budapest 4, postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg, és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos-u. 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk számla száma: 37.343.

Megjelenik minden hónap elején.

Ára: 5 forint.

A lapengedély száma: 7163/1947. T. M.

ÉGI LÉPCSŐ

A forró nyár lassan össze lakad, a kertekben érik a gyümölcs, a mezőkről „betakarják” a még kintlévő termést. Nem csoda, ha az egyházi ősz kántorböjti napjai a hálaadás hangulatát ébresztik. A liturgikus szövegek azonban egyúttal felfedik azt a mélységes értelmet is, amit a hívő ember számára a termés, a gyümölcs jelent. E szavakkal együtt bensőnkben az Üdvözítő mondatai hangzanak az aratás Uráról, a százsoros termésről, a jó fa jó gyümölcséről, sőt a megégetett konkolýról és a terméketlen fügefáról is; mindez azt hirdeti, hogy lelkünkben is nő termés, ott is érik gyümölcs. „Istennek szántófeldje vagytok” — világosít fel Pál apostol (I. Kor. 3, 9) és felsorolja a lélek gyümölcseit (Gal. 5, 22), végül lelkünkre köti: „Minden jócselekedetben gyümölcsöt hozzatok” (Kol. 1, 10).

De ha az egyes emberre állnak ezek a képek, akkor állnak az egész emberiségre is. Isten kertje az emberiség, benne minden ember egy-egy fa. Ott az első ember, ez a halálfa. A kárhozat mérges gyümölcsét termette és romlott magjából romlás terjedt minden fába. Az egyházatyák viszont rámutatnak Máriára, az élet fájára, akinek ágai között a halhatatlanság gyümölcse függ, Krisztus. És amikor Ő „felmagasztaltatik a

földről” (Jn. 12, 31), a kereszt fáján megéri a „legdrágább gyümölcsöt: a megváltást. E megváltó vérben újfajta ember nemesedett meg, aki „nem a vérből, sem a test ösztönéből” (Jn. 1, 13) született. Krisztus által újfajta ember lép a történelembe: azok, akik cselekedeteikben újfajta gyümölcsöt érlelnek: az örök életet.

A természet azonban nemcsak a természetfölötti megértéséhez nyújt lépcsőt, hanem annak megszerzéséhez is. Mindegyikünk örök életét a megváltásban szerezte vissza Krisztus. Segítségül választotta hozzá az Isten Szűz Máriát, az ő anyaságát. „Sehol úgy mint Máriában nem ragyog akkora fényességgel az a csodálatos valóság, hogy nemcsak egyedül az Isten, hanem a teremtett erők is résztvesznek a megváltás művében” — írja Kárl Adam. Isten hatalma emberi szóra vágyott, amikor megkérdezi a Szűzet. Az ő igenlése a legnagyobb teremtett erő a megváltásban, már a mennyország kapuit nyitogatja. Ember többet tenni nem tudott, mint hogy odanyújtotta magát lépcsőül a Fölségesnek. Ezért az egyházatyák szerint Mária az égi lépcső, amelyiken leszállt hozzánk az Isten, hogy általa emelkedjünk az ég felé.

Mert ez a feladatunk: megváltásunk közös gyümölcsét sze-

mély szerint is meg kell szereznünk — itt a földön a megszentelő kegyelemben, az örök életben Isten birtoklásában. A természet saját erejéből ilyen magasságba eljutni sohasem tudna. És mégis ez a természet, a teremtett világ nyújtózik elénk, millió lépcsőfokot kínál a magasságok felé és aki föl akar érni, nem is tehet mást, mint hogy elindul. Mert Isten a földi életet méri le, itt a jó harc ideje és helye, itt szabja ki kötelességeink körét, embereket, „véletlenekeket“, katasztrófákat és millió mást. Jól érezte ezt a katakombák hívője, amikor Szent Márk és Marcellianus arkosolimánán felrajzolta a „scala coeli“-t. Az ifjú egyik lába kigypót tipor, másika a lépcsőre lép, küzdelméhez erő az Eucharisztia búzája, mágnese Krisztus a lépcső felett.

Az út nehéz, küzdelemes, mint minden emelkedő. Vannak zuhanások, tétova lépések; vannak szárnyaló lelkek is. Legtöbb

azonban a lassú, a mindennapi életben előbbre tipegő ember; bele vannak ágyazva a természet világába, sokszor furcsán néznek szentekre és az örök életre: mintha nem értenék. Nekik szánja az Isten az égi lépcsőt és ez nem más, mint a teremtett világ, a mindennapos élet. A Szűzanya vezet fölfelé, a legtöbbit Ő adott üdvösségünkhöz. Szeptemberi négy ünnepe — Kiszasszony napja (szeptember 8), Mária nevenapja (szeptember 12), a Fájdalmas Anya ünnepe (szeptember 15) és Fogolykiváltó Boldogasszony (szeptember 24) — mint négy reflektor világítja az égi lépcső fokaira: ezek kínálkoznak legtöbbször üdvösségünkhöz segítségnek. Édesanya öle, önmagunk akarata, szenvedés és Isten megbocsátó atyai öle — ime ezek ott állnak életünkben, ezekből adódnak a hétköznapiak és belőlük érik a legszebb gyümölcs: az örök élet.

Simon József

HARSÁNYI LAJOS VERSEI

GONZAGAI SZENT ALAJOS

*A kápolnában nyurga gyertya serceg.
Királyné és kíváncsi udvarhölgyek
A szentély rácsos ablakára dőlnek.
Onnét lesik, hol áll az ifjú herceg.*

*De kis lovagjuk nem tekintett vissza.
Még jámbor anyja arcát is kerülte,
Nem nézte, vajjon bús-e, vagy derült-e.
Övé legyen csak mint a csillag, tiszta.*

*Egy szép napon noviciusnak állott.
És teljesültek mind a csillag-álmok:
Szűzen maradni kristály szívvel, aggyal.*

*Korán került a kankalínkék égbe,
Szent kispapok sugárzó példaképe,
Ki földön élt, de nem volt ember: angyal.*

BÜNBÁNÓ MAGDOLNA

*Kastélyban élt. A rózsák közt meleg nyár.
Milyen sebet ütött szívéen az élet?
Mi volt az ok, hogy bűnös útra tévedt?
A nagy világ nem tudja soha meg már.*

*De nem soká volt földi útja görbe.
Mikor meglátta Őt, nyomába hágott.
Csodált szemérről elvillant a hályog
S az alabastrom-urnát összetörte.*

*Azóta — mint a hold — Urát követte.
Ott állt a Fánál és sötét kövekbe
Temette tiszta gyolccsal és kenettel.*

*S ő volt az első, aki látta Reggel.
Utána eltűnt. Mintha mese volna.
Bűnök meséje: — Mária Magdolna.*

HARSÁNYI LAJOS

Századunk első éveiben bocsátotta sajkáját Harsányi Lajos a magyar költészet új vizeire, hol egynéhány vitorla már meg-meg-villant merészen, maga után csábítva a többieket. Ady ekkor már első csatáit vívta és fölszította a lelkesedés tüzeit az ifjú költői nemzedékben. Forradalmi korszakába lépett a magyar irodalom. Babits, Kosztolányi, Juhász, Tóth Arpád szinte egyidőben indulnak költői álmaik megvalósítására. Harsányi is vállalja a forradalmiságot, magatartását azonban jelentősen elmélyíti, távlatait kitágítja katolicizmusa és papi hivatása. Nem lép föl prófétai igénnyel, mégcsak vátesznek sem tartja magát, de tehetségét és alkotását boldogan és öntudatosan engedi át a természetfeletti vonzásának. Első kötete, az Új vizeken, ezekkel a sorokkal indul:

*Kristály vizeken tör előre sajkám.
Hullámmain eszmetüzek gomolyognak, égnek.
Hajósmese, nád, a najád dala zeng:
De a víz tükörén ragyog arca az — Égnek.*

Verseinek üde fuvallata főként a vallásos költészetet járta át elevenítő hatással. Kilépett a tömjénfelhős homályból s keresztjével és színpompás templomi zászlóival nekivágott a földszagú magyar életnek. Igaz ugyan, hogy ünnepi palástját szívesen magán hagyja, de a 19. század megmerevedett, kenetteljes vallási lírája után költészetét így is mélyen emberinek érezzük. Költői forradalmát nem úgy hajtja végre, hogy megtagadja a hagyományokat, hanem beleállítja őket a modern élet lüktetésébe. Gyökerei lenyúlnak a Dunántúl évszázados kultúrájába, rég elhalt „papruhás poéták“ fakó írásaiba, vén klostromok ódon hangulataiba. Az antikvitás iránt finom érzéke van:

*Hűs palotámban halkán járok.
Ó szekrényeket nyitok néha.
Símogatom a sok brokátot.*

Ugyanakkor azonban lépést tart a korrallal, lelkesedik a modern élet vívmányaiért:

*Harangzúgáskor zúg a lelkem,
Benn nagy, ősrégi, szent himnusz árad,
De értem azt is, ha a városzélen
Vadul felbúgnak a gyárak...*

Legnagyobb élménye a liturgia. Arany fonálként húzódik végig egész költészetén, lírájának éltető levegője. Nincs talán egyetlen verse sem, amelyben ne szerepelne, legalább is mint kifejezési eszköz. Még egyéni élményből született vallási verseiben, sőt profán tárgyú alkotásaiban is föl-fölbukkan egy-egy kép, metafora vagy hasonlat alakjában. Inkább a hangulati elemet üti meg és zson-

gatja tovább: természet, népi lélek, az emlékezés alanyi hangjai játszanak bele az Egyház évezredek hagyományába. Különös, misztikus egységben látja a magyar tájat, magyar lelket és a liturgiát.

*Kék ködben álló alkonyatkor
Zúgnak a magyar nádak.
Én hallgatom, mint orgonaszót
A sejtelmes danákat.*

*Mi zokog benn a nádak mélyén?
Hallod: gyász-zene szólal!
Lőtt kócsagot temet a nádas
Zuhogó nádi szóval.*

Elődeit, rokonait kutatva visszamehetünk egészen a romantikáig. A német romantikus költészet árnyalakjai, álomfiúk és kósza lelkek bolyonganak ifjúkori verseiben, Victor Hugo borzongása, páni rémülete fut végig sorain, látomások gyötrik és boldogítják. Máskor biedermeier hangulatba ringatnak a zenélő órák és a levendulaillatú szobák. Erős hajlama van a parnasszizmusra is; önmagáról szóló verseiben sem érezzük az önvallomásnak lávaszerűen ömlő forróságát. Az újabb német költők közül Liliencron és Dehmel hatása is föllelhető itt-ott. Lényegében azonban szimbolista költő. Erzékenyen rezonál a világ jelenségeire s biztos kézzel ragadja meg azt a pillanatot, mely élményének tartalmát a leghívebben tükrözi. Plaszticitás és zeneiség alkotóművészetének legfőbb eszközei. Kerüli az elvontságot. Az elmélkedés, a töprengés nem az ő területe. Az érzékek költője, aki nem tud kitérni a rázúduló színek, hangok, illatok áradata elől. Szereti az anyag-szerűséget. Verseiben selymek és arany brokátkok zizegnek, smaragd és rubint kövek ragyognak, nárduszkönetek illata szálldos. Fra Angelico ecsetjének tisztaságával, tündöklő színeivel dolgozik. Nem keveri a szavakat, nem végez velük bűvészműtatványokat, egyszerűen, természetesen fűzi őket össze, vigyáz mondatainak épségére. Egészséges szimbolizmusa kerüli a sokat sejtető félmondásokat, dekadens sóhajokat. Dalolni akar, nem költeni. A „szent dalolás örökös szeretőjének“ vallja magát s egyetlen álma, hogy egyszer elénekelje legszebb dalát, az „ösmagyar himnusz“t. Legszebb alkotásaiban ez a dalszerűség ejt meg bennünket, a szavak átlátszó tisztasága, a homály tudatos megvetése. Mondanivalóját általában röviden fejezi ki, nincsenek bonyolult, tekervényes versmondatai. Plaszticitása sokszor drámaivá nő. Erre mutat az az állandó törekvése, mely a jelzőkben, állítmányokban és a kifejezésekben nem a közép-szerűt kedveli, hanem a szélső határok felé vonzódik. Költői vérmérsékletének ezért felel meg annyira a bal-lada.

Bár az elbeszélő és drámai műfajokat is művelte, szívéhez mégis legközelebb áll a líra. „Ó, líra, líra! Edes szűz akácmez!“ — éneklí egyik versében. Témái vérbeli lírai költőnek mutatják, aki — bár nem vallotta a l'art pour l'art elvét — erősen megköze-lítette a tiszta költészet eszméjét. Idegen tőle a programköltészet s még vallásos verseiben is a líra tiszta vizében tükröződnek az

istenes gondolatok. Metafizikája nem erőszakolt, hanem természetes közvetlenséggel szökik virágba. Mint a romantikus költők, sokszor siratja és vissza-visszacsalogatja eltűnt ifjúságát:

*Puha lenből szövéném a ruhádat.
Sárga selyemcipőben járnál.
Elkísérnélek a nádak közé
Az ezüsthéjű holdvilágnál.*

A halál gondolata gyakran visszatér verseiben. Saját halálát is elképzei s egy groteszk ötlettel hirtelen középkori freskót varázsol elének. Bár azt írja, hogy szereti a sötét színeket, lényegében nem a problémák, hanem a nyugalom és a béke költője. Vívódásai elcsitulnak, nehézségei megoldódnak a hit és a kegyelem derűs sugárzásában s ő átadja magát a világ kozmikus szépségeinek.

*A hársvirág most permetez a tóra.
A nyári est réám borul
És ütni kezd halkán az ihlet-óra.*

*Messziről jön a szénák illatárja.
Öröktitkú könyvét az ég
Csillagbetűivel halkán kitarja.*

*Valahol bűg egy mély gordonka hangja.
A pitvarban a gyermek
Almos fejét anyja ölébe hajtja.*

*Nyugalom van. A madár őrzi bokráit.
Ó, asszonyom, Szűz Mária,
Én ily szent alkonyatkor gondolok rád.*

Itália klasszikus földjén járva megihleti a tenger: „Hallod? Ó, hogy harsog a tenger! Hullámai: a kék paripák nyihognak.“ Eltűnt halászbárkák fölött búsong, pogány poéták nyomában jár a pompeji romok között, a messinai hallgatag vizeken hajózik s elbűvölik az arany citromligetek. Legnagyobb szerelme azonban mégiscsak a magyar nádas, fiatalságának legmaradandóbb tájélménye. Borongásra hajlamos kedélyéhez megértően simul a Fertő egyszerű, csöndes, de szépségekben gazdag, titokzatos vidéke: a suttgó nádak, a sárga lótuuszok, a lobogó nádi tüzek. Siratja a pusztuló nagy nádast, amelyet „halálosan szeret“. Ott is szeretne meghalni s költői végrendelete az, hogy pora fölött „emlék gyanánt egy elnémult fehér kócsag álljon“. Pánja megszökik a szagos olajerdőkből, a nyírfák és nimfák tündéri világából s befut „egy nagy sárga nádba“: a mallarméi idill jellegzetesen magyar, fertőmenti változata. A Leya-levelek is ebből a hangulatból születtek.

*Iván, nálunk már bronzsínű a nád.
Este ködasszony jár künn a tarlón.
Halk sirását hej, hogyha hallanád!*

Harsányi Lajos falun élte le életének javarészét. Ezért nőtt annyira szívéhez a magyar falu. Költészetének egyik csúcspontja, modern lírának egyik nagy értéke, „O beata Ungheria“ című gyűjteménye ennek a magyar, dunántúli falu és tájélménynek a valószínűsége. Megfigyelőképesége, szinte szobrászati művészete remekbe faragta a magyar vidék nem egy jellegzetes alakját és jelenségét. Nyelvének tiszta magyar zamata és mély rétegekből forrászó ritmusa arról tanúskodik, hogy nem maradt idegen a falu világában, hanem összeforrt a nép lelkével, hagyományával, vágyaival, megismerte észjárásának hőlesését és képzletének gazdagságát. A vallást is elsősorban mint a nép vallását tekinti s verseiben is a nép vallásos érzelmei tükröződnek. Származása, életkörülményei évtizedes remetesége a kis dunántúli parókian — mint valamikor Pázmándi Horváth Endrét — őt is magyar költővé tették, aki nem rohan „messze csudákért, új örömért a cifra Nyugatra“, hanem mintha önmagának mondaná, amit a pázmándi „héroszi magyarhoz“ írt:

*A szürkülő tejútat nézegetted.
Bakony horgasait. Pannonhegy ormát.
Szőlőhegyed minden évben virágozott
S te megnyugodva mondtad: szép ez!*

Szépnek látta a Dunántúl szentelt dombjait, a jószágú méheseket, a Rába fáját, a lápos Hanyságot s oly jól érezte magát köztük, hogy nem vágyakozott az árbócos nagy hajók, az Alpok és a gyönyörű Riviéra után. Magyarországszemléletének alapvonása tragikus. A „bús magyar örvény mélyiről“ jöttek éri magát. Ennek az évszázados magyar tragikumnak szomorú illusztrációja *Boór Iván* története. A századforduló, az első világháborút megelőző és követő idők Magyarországát kiábrándítja. „Romlott Magyarország“ című ciklusában keményen ostromozza e kor társadalmi igazságtalanságait és halálos ernyedtségét. Harcol a kapitalizmus kizsákmányoló rendszere és a szürke rém, a közöny ellen. A *Három munkanélküli balladája* és *A nagy kerítő* című verseiben megkapó képet fest ezeknek az éveknél nyomoráról. Küzd a békéért és a háború ellen. Borzadva nézi az ember alkotásra termett kezét, amelyről gőzölögve folyik a vér. A Mindenszentek litániájának forro esedezésével kiált föl: Ó kelj fel Isten és magad tipord el ezt a szörnyű háborút!

Harsányi mindjárt kezdetben megtalálta egyéni hangját s azt mindvégig töretlenül megőrizte. Témái időnkint változtak, de hangja lényegében nem. A minden költőnél előbb-utóbb bekövetkező leegyszerűsödés és letisztulás nála sem marad el, meg is vallja: „Az idő lassan levetkőzteti rólam a piros és sárga selyemruhákat“. E természetes folyamat következtében egyes kötetei alaphangjukban némi árnyalati eltérést mutatnak. Harmadik kötetében, *A Napkirály rokonában*, kristályosoknak ki leghatározottabban szimbolista törekvései. Teltebb lesz a hangja, arany és bronz színei elmélyülnek. Nagyszabású trilógiájának első része, a *Hagia Sophia* látomásokban gazdag, nagyobb arányokra törő művészetének legszebb kivirágása. Megszólaltatja benne képalkotó

tehetségének, varázsos színeinek és „arany kürtjeinek“ egész zenekarát. Napfényes lírai tájak váltakoznak sötét örvényekkel a Hét Szentség misztériumának szimbolumokkal zsúfolt légkörében, honnét nem hiányzanak a középkori dómok groteszk kő-fintorai sem. A *De Profundis*-ban a mélységekből kiáltó ember szava jajdul föl, aki a bűnök és kísértések fojtogató hálójában vergődik, de nem mond le arról, hogy a két kötöbla örök törvényei szerint rendezze be földi életét. A trilógia harmadik, legérettebb, legkiegyensúlyozottabb része, a *Túlvilági ballada*, az ember lelkéért vívott harc drámáját eleveníti meg. *Mi Cha El?* című kötetében keményebb hangot üt meg, mindinkább előtérbe lép az eszmei tartalom s kifejezésmódja is egyszerűbb, szemléletesebb. Szavai pórén és kalapácsszerűen zuhognak, néha megkapóan utánozzák a litániák drámai monotoniját. Egyre több hajlamot érez a lélektani ábrázoláshoz, mintha meg akarná írni a líra formanyelvén az emberi színjátékot. Főleg a mulandóság, az öregedés mélabús lélektana érdekli s az *Őszi szántásban* megalkotja a fiatalság tűnékeny voltának remek lírai jellemzését. Újabb verseiben mindjobban visszatér fiatalkori verseinek megejtő daiszerűsége s a letisztult, nyugodt formákon átragyog a verbeli lírai költő hevülete. Nagyszabású vállalkozása a szentek arképsorozata, amelyben plasztikus művészettel ábrázolja a szonett tömör soraiban a legjelentősebb szenteket és korukat.

Életének hét, irodalmi munkásságának öt évtizede múltán, bár termésének javát már betakarította, szelleme nem pihen, újabb és újabb alkotásokat ígér. Szeme jobban, mint valaha, az örökkévaló dolgokon csüng. Ifjúkori látomása ma is élénk színekben ragyog előtte:

*Ó, szálljatok ezüst galambok: évek!
Majd roppant angyal száll a tengerekre,
Megesküszik a halkatlan nevekre,
Hogy vége van a szárnyas, szent időnek.*

*Akkor lehull a szemről minden fátyol.
Akkor kitágul szeme mindeneknek
És fényben látnak engem, ihletettjét
A legnagyobbnak: az örök egeknek.*

Életművére ezek a sorok vetnek világító fényt. Mert a költő, ki „szárnyas vizióit“ zengő szavakban adja tudtunkra, az Úr levitája s az örökkévalóság énekesé.

AZ EVANGELIUMOK KELETKEZÉSE

Ki volt Jézus Krisztus? Milyen volt élete folyása? Mit eslekedett és mit tanított? Minderről az akkori nagyvilág írói, költői és történészei majdnem semmit sem jegyeztek föl. A Talmud és a különböző Midrasok koholt meséket örökítettek meg róla, Josefus Flavius egy pár mondattal intézi el, a pogány történétíróknál még ennél is kevesebbet találunk. Életének hiteles forrásai az evangéliumok, de ezek is csak a legszükségesebbeket beszélik el s oly szükségváúak, hogy már a legrégebb korban igyekezett a jámbor kíváncsiság kitölteni apokrif iratok tömegével azokat a hiányokat, melyeket a négy kánoni, történelmileg hiteles és megbízható evangéliumban találtak.

De éppen ez a döntő probléma: vajjon ez a négy könyv, Máté, Márk, Lukács és János evangéliuma az igazságnak megfelelően, hűen és hitelesen írja-e le számunkra az Úr Jézus életét és tanítását? Hiszen ezeket az evangéliumokat mind hívők, Jézus Krisztus követői írták, könnyen lehet tehát az elfogultság vádját emelni ellenük. Mi garantálja nekünk az evangéliumok történelmi hitelességét? Hívő katolikus ember számára a kérdést eldönti az a tény, hogy ezek a könyvek az Isten sugalmazó tevékenységének hatása alatt íródtak. De a problémát tisztán tudományos alapon is szemügyre kell vennünk, ha azt akarjuk, hogy hitünk észszerű és mértámadhatatlan legyen. Meg kell tehát a legújabb kutatások és felfedezések tükrében, minden előítéllettől mentesen vizsgálnunk az evangéliumok keletkezésének, megírásának történetét.

Az evangélium elterjedése

Krisztus hite alig egy évtizeddel az Úr Jézus halála után megkezdte diadalútját az akkori világbirodalom minden részében. Szent Pál Kr. u. 58-ban már büszkén írja a Római egyház híveinek: „... az egész világon magasztalják a ti hiteteket“ (Róm. 1. 8). Hat évvel később pedig Néró véres keresztényüldözésének idejéről írja Tacitus, hogy csak magában Róma városában hatalmas tömegeket (ingens multitudo) végeztetett ki válogatott kínzásokkal a keresztények közül. A kisázsiai Bitinia és Pontus kormányzója, az ifjabb Plinius Kr. u. 112-ben azt írta Traianus császárnak: „Mindenüvé elterjedt ez a babona: a városokba, a falvakra, a vidékre. Isteneink templomai üresen állanak és az emberek már jó ideje nem mutatnak be áldozatot.“ Plinius tehát amiatt panaszkodik, hogy a pogány istenségek fényes templomai üresen tátonganak, s ugyanakkor — bár Traianus császár alatt már a harmadik véres keresztény üldözés söpör végig az egész római birodalmon — Krisztus hite mégis diadalmasan hódítja meg a legelhagyottabb vidékeket is.

A történelmi források és a régészeti leletek alapján ma már bebizonyított tény, hogy mintegy harminc esztendővel Krisztus Urunk mennybemenetele után virágzó és hatalmas keresztény egy-

házközségek voltak Palesztinán kívül Szíriában (Antiohia központtal), Galiciában, Kappadóciában, Likaoniában, Frigiában, Galáciában, Pontus és Britanniában, Azsia provinciában (Efezus központtal), Macedóniában (Tesszalóniké és Filippi központtal), Görögországban (Korintus központtal), Itáliában (Róma központtal) Ciprus szigetén, Krétában és Máltában. Egy-két évtizeddel később pedig már Egyiptomban és Nyugatafrikában, majd Hispániában és Galliában is.

Ez a kereszténység nem rekedt meg egyszerű házak, vagy akár hivatalos istentiszteleti helyiségek falai közt. Az apostolok szerte a világon a legnagyobb nyilvánosság előtt hirdették Krisztust.

Szóbeli igehirdetés

Ez a hitehirdetés a kor egyetlen „hírközlő” eszközével, élőszóval történt. Az Úr Jézus parancsa, mellyel elküldötte tanítványait az egész világra, hogy az ő evangéliumára megtanítsák az összes népeket, elsősorban szóbeli igehirdetésre vonatkozott (Mt. 10, 27; 28, 20; Mk. 13, 37; 16, 15; Lk. 24, 46—47; Ján. 15, 27; Ap. csel. 1, 8, 21; 10, 42). Az a szó, amit az apostolok e hírhirdetés megnevezésére használnak: az „euangelion”, „euangelizestai” önmagában véve is az élőszóval történő prédikációt jelenti. Ezért írja Szent Pál még Kr. u. 58-ban is: „De hogyan hívják segítségül azt, akiben nem hisznek? Hogy higgyenek abban, akif nem hallottak? S hogy halljanak, ha nincsenek, akik hirdessenek?” (Róm. 10, 14). S az apostolok teljesítették is a Krisztustól kapott parancsot: „Azok pedig elmenvén, prédikáltak mindenütt, velük munkálkodván az Úr és a beszédet megerősítvén a kíséző csodajelekkel” (Mk. 16, 20). A népnek nagy tömegei nem tudtak amúgy sem írni és olvasni s ezek csak hallásból, élőszóval hirdetett tanításból tudhattak meg valamit az Úr Jézus hitéről. De nemcsak az egyszerű nép körében volt elterjedve a szóbeli eszmeközlés és tanítás módszere, hanem a művelt, felső rétegekben is. Palesztinában az írástudók iskoláiban a rabbik évszázadokon keresztül csak élőszóval adták tovább tanításukat, a Talmud és annak legrégibb része, a Misna már több századon keresztül megvolt nemcsak tartalmilag, hanem a maga egészében formailag is, mielőtt írásba foglalták volna. De az akkori világ legműveltebb népénél, a görögöknél is ez volt a helyzet: a rétorok, filozófusok és grammatikusok szóval terjesztették eszméiket. Ezért nézték Szent Pál Athénben vándorfilozófusnak, hiszen ő is úgy tett, mint abban a korban egyes tanítók: kiállt a terekre, az utcakereszteződésekre és élőszóval hirdette az ismeretlen Istent: az Úr Jézus Krisztust. (Ap. csel. 17, 17).

Szent Péter az első pünkösdi ünnepén hatalmas tömeg előtt élőszóval prédikálta az Úr Jézus Krisztust, s az első keresztény egyházközség megalakulása után (Ap. csel. 2. fejelet) az apostolok minden alkalmat megragadtak, hogy nagy nyilvánosság, Jeruzsálem népe, a nagytanács, főpapok és írástudók előtt hirdessék az evangéliumot, s hamarosan Jeruzsálemtől is, ahogy az

Úr parancsa szolt: „Veszték majd a reátok lejövö Szentléleknek az erejét és tanuim lesztek Jeruzsálemben és egész Judeában, Szamariában és a föld határáig“ (Ap. csel. 1, 8); „Hirdetni“, „prédikálni“ kellett az evangéliumot, azért a Szentírásban az „euangelion“ főnév legtöbbször a „beszélni“ vagy „hallani“ igével van összekapcsolva.

Az „euangelidzestai“ ige a görög klasszikusoknál és az Ujszövetség korában egyaránt előszóval adott jó hírt, győzelmi tudósítást jelent, néha az ilyen örömhírért járó jutalmat is. Az Ószövetség héber szövegében ennek a görög igének a „bisszar“ felel meg s a szent íróknál ez is mindig szóval hirdetett jó hírt jelöl (2 Sám. 4, 10; 18, 20. 26; 2 Kir. 7, 9; 1 Kir. 1, 42; Jer. 20, 15 stb.). Az „euangelidzestai“ ige az Ujszövetségben ötvennégyyszer fordul elő, s mindannyiszor élő szóval történő hirdetést, mégpedig az Úr Jézus Krisztus hitének tanítását jelenti: az egyetlen és igazi örömhírnek a szóval való terjesztését. Az „euangelion“ főnév viszont hetvenhatszor fordul elő az Ujszövetségben.

Az örömhír tárgya

Mi az az örömhír, euangelion, amit az Úr Jézus és tanítványai hirdettek?

Izaiás próféta könyvének második részében (40, 9; 41, 27; 51, 16; 52, 7; 60, 6; 61, 1) gyakran van szó az Isten országának közeli megvalósulásáról, az erről szóló „örömhírről“, „euangelionról“. Amikor az Úr Jézus nyilvánosan föllép, Izaiásnak szavait olvassa föl és alkalmazza magára a názáreti zsinagógában (Iz. 6, 1–2 és 58, 6): „Az Úr lelke énrajtam, azért kent föl engem, elküldött engem örömhírt vinni a szegényeknek...“ (Lk. 4, 18–19); és Keresztelő Szent János követéinek is Izaiás próféta szavaival felel: „Elmenvén, jelentsétek Jánosnak, amiket láttatok és hallottatok: a vakok látnak, a sánták járnak... a halottak föltámadnak, a szegényeknek az evangélium hirdetetik“ (Mt. 11, 5).

Az Úr Jézus tehát világosan megmondja, hogy az a boldog Isten-országa, melynek Izaiás előhírnöke, „evangélistája“ volt, őbenne megvalósul. Az evangélium tehát az Úr Jézus eljövételével már nem a jövő reménysége, hanem a jelen boldogító valósága, nem más, mint az Úr Jézus maga. Az Ujszövetségben oly gyakran előforduló kifejezés tehát: az „euangelion Jésou Christou“ (Mk. 1, 1; Róm. 15, 19; 1 Kor. 9, 12; 2 Kor. 2, 12; 9, 13; 10, 14; Gal. 1, 7; Fil. 1, 27; 1 Tessz. 3, 2 stb.) nemcsak azt jelenti, hogy az Úr Jézus meghozta az igazi örömhírt, s az apostolok Jézus Krisztusnak ezt az „euangelionját“ hirdetik, szerzte a világ, hanem mindenekelőtt azt, hogy ez az örömhír maga az Úr Jézus Krisztus, őbenne megvalósul az örömhír, az ő földrejöttével itt van az Isten ország — „ma teljesedett be az Irás fületek hallatára“, mondja az Úr (Lk. 4, 21); — az evangéliumot nemcsak az Úr hozza, hirdeti, hanem az örömhír Őt tartalmazza és jelenti. Az evangélium az Ujszövetségben nem új tanítást, új hitet és erkölcsi normákat jelent, hanem ennél jóval több: az Úr Jézus Krisztus.

Amikor tehát az apostolokat az Úr az egész világra szétküldte, hogy ezt az evangéliumot hirdessék, az előszóval történő igehír-

detés főtémája nem lehetett más, mint „az Úrra vonatkozó dolgok” (Ap. esel. 18, 25), azaz az Úr Jézus életéről és tanításáról szóló elbeszélések.

Szent Pál röviden így határozza meg tartalmát: Az evangélium, „amelyet az Isten előre megígért a szemúratokban prófétái által Fiáról, — aki a testet tekintve Dávid nemzetségéből született, de kinyilvánított az Isten hatalomban lévő Fiának a szentséges Lelke szerint a halottaiból való feltámadás által — Jézus Krisztusról, a mi Urunkról” szól. (Róm. 1, 2—4). Amikor a korintusiaknak fogalmazza meg röviden az evangéliumot, akkor így ír: „Figyelmetekbe ajánlom testvérek az evangéliumot, melyet hirdettem nektek, melyet el is fogadtatok, melyben álltok is, mely által üdvözölni is fogtok, ha megtartjátok, amint hirdetem nektek ... mert mindenekelőtt azt közöltem veletek, amit én is vettem: hogy Krisztus meghalt a mi bűneinkért az Írások szerint” (1 Kor. 15, 1—4). Az evangélium hirdetése nem más, mint Jézus Krisztusnak az ígéhirdetés által történő megismeretése, mégpedig oly elevenen és hűen, hogy a galatáknak azt írhatja a népek apostola: „Ő esztelen galaták! Ki ígézték meg titeket, hogy ne engedelmesskedjétek az igazságnak, kiknek szeme előtt Jézus Krisztus úgy iratott le, mintha köztetek feszítették volna meg” (Gal. 3, 1).

Szent Pál írásaiban hatvanszor használja az „euangelion” szót. S ha végigmegyünk azokon a helyeken, ahol előfordul, akkor kivétel nélkül azt találjuk, hogy nem jelent mást, mint az Úr Jézus Krisztust; s bár a nemzetek apostola tudna az akkori bölcsesség és tudomány fegyverével küzdeni az Úr Jézus hite mellett, mégsem választotta a „beszédnek, vagy bölcseségnek fonságát”, mert nem szándékozott mást hirdetni és mást tudni, „mint Jézus Krisztust, mégpedig a megfeszítettet” (1 Kor. 2, 1—2).

Az apostoli tanításban tehát központi helyet foglal el az Úr Jézus Krisztus életének rövid ismertetése, az ő munkájának, működésének leírása.

Az Úr Jézusról, a próféták által évszázadokon át megjövendölt Megváltóról, a keresztrefeszített Üdvözítőről, de a halálból is diadalmasan föltámadt Isten Fiáról prédikál Szent Péter az első pünkösd ünnepén a nagy tömeg előtt (Ap. esel. 2, 14—36), a születésétől óta koldús meggyógyítására összesereglett népnek Salamon csarnokában (Ap. esel. 3, 12—26). A keresztrefeszített Krisztust hirdeti az apostolfejedelem a zsidó nagytanács főpapjai, tudósai és politikusai előtt is, s azok nem is azért rémülnek meg, mert valami eddig ismeretlen rabbinista tanítás van keletkezében, hanem mert az evangélium mint természetfölötti, isteni erő jelenik meg! Ott áll ugyanis a félkörben ülő bírák előtt a meggyógyult sánta is, akit mindenki ismert Jeruzsálemben, aki évtizedek óta ült a templom kapujában és koldult, akinek sem azelőtti nyomorékságát, sem jelenlegi gyógyultságát nem tagadhatták. S amikor tanácsalanságukban azt parancsolják az apostoloknak, hogy ne merjék Jézus Krisztust hirdetni, azok bátran válaszolnak: „Itéljétek meg, vajjon igazságos dolog volna-e az Isten színe előtt inkább tirátok hallgatni, mint az Istenre, mert lehetetlen nekünk, hogy el ne beszéljük, amiket láttunk és hallottunk” (Ap.

esel. 4, 19—20). Az apostolok tehát azt prédikálták, amit az Úrtól láttak és hallottak, amit tudtak róla: ez volt tehát az örömhír, s ezzel a tanítással „töltötték be Jeruzsálemet“ és később az egész világot (Ap. esel. 5, 28), „mert nem szüntek meg naponként a templomban és házankint tanítani és hirdetni Krisztus Jézust“ (Ap. esel. 5, 42).

Az evangéliumok anyaga

Az apostolok természetesen nem terjeszkedhettek ki igehirdetésükben az Úr Jézus életének és működésének minden részletére. Amint a reánk maradt írott feljegyzésekből megállapítható, prédikációjukban központi helyet foglalt el az Úr Jézus szenvedésének, halálának és föltámadásának elbeszélése, ehhez járultak nyilvános működésének főbb csodái, tanításának alapvető igazságai, születésének fontosabb eseményei. Ebből az állandó prédikációból és oktatásból lassanként kialakult egy szóbeli evangélium, egy bizonyos általános anyag, mely nemcsak tartalmilag volt körülhatárolva, és a neofiták szükségleteihez szabva, hanem bizonyos fokig formailag is kicsiszolódott az idők folyamán. Ebben az anyagban nem volt és nem is lehetett teljes és kimerítő, oknyomozó Krisztus-életrajz. S azok a későbbi írásos evangéliumok, melyek egy hosszú ideig előszóval hirdett evangéliumra támaszkodtak, szintén nem írták meg az Úr Jézus modern értelemben vett oknyomozó történelmét. Nem írták meg, márcsak azért sem, mert minden evangélistának megvolt a saját különleges célja, melyet könyvével el akart érni és ennek a célnak megfelelően válogatta ki mondandóját a hagyományokból. Szent János meg is mondja: „Még sok egyéb jelet is cselekedett ugyan Jézus az ő tanítványai láttára, melyek nincsenek megírva ebben a könyvben“ (20, 30).

Ez az anyagkiválasztás részben tudatos munka és válogatás útján jött létre, részben azáltal, hogy a föl nem használt, állandóan nem prédikált részletek feledésbe mentek. Az egyetlen lényeges szempont ugyanis a hívek lelki szükséglete volt, az volt a fontos, hogy az emberek megismerjék Krisztust, megtanulják azt, ami a keresztény hithez és élethez okvetlenül szükséges. És ebben a tanításban természetesen voltak fokozatok is. Amint az Úr Jézus is fokozatosan, lépésről lépésre vezette be apostolait a menynek országának titkaiba, úgy a tanítványok is először csak a leglényegesebb és legszükségesebb igazságokat hirdették az embereknek. Az alapfokú „elemi“ oktatásban sok minden nem volt benne, ami a krisztusi tanítás integráns részét képezte, s amelyet csak a hitben „haladóknak“ — ahogy Szent Pál hívja őket: „tökéleteseknek“ — oktatásában adtak elő. Korintus városában Szent Pál másfél esztendeje működött, tehát bőségesen volt alkalma a hívekkel megismertetni Krisztus Urunk hitét, életét és működését, mégis azt írja később az első korintusi levélben, hogy csak tejet adhatott nekik inni, mert a szilárd eledelt nem tudták volna elviselni, sőt még a levél írásának idején sem képesek arra (3, 1—2). A keresztény hit teljes anyagát csak a tökéletesek közt hir-

dethették az apostolok (2, 6). Amikor Szent Máté, Márk és Lukács megírták az evangéliumukat, akkor ezt az alapvető „hitoktatást”, az őskeresztény hagyomány legszükségesebb és legfontosabb anyagát választották ki, annál is inkább, mert írásukban tekintettel voltak a hitetlen zsidó (Máté) és pogány (Márk és Lukács) népek megtérítésének szempontjaira is. Papiasz hierapolisi püspök (Kr. u. 110 körül) Szent János tanúságára hivatkozik, amikor azt mondja, hogy például Szent Márk evangéliumát Szent Péter római prédikációja alapján írta meg. Szent Péter pedig — folytatja — a hallgatóság szükségletei szerint mondotta el beszédeit, tehát a hallgatóság sorai között lévő nagyszámú pogányra is hatnia kellett. Máté, Márk és Lukács evangéliuma már Kr. u. 63 előtt elkészült, ezzel szemben Szent János csak Kr. u. 90–100 között írta meg evangéliumát. Ő már nem az újdonsült keresztényeknek, a hitben járatlanoknak ír, hanem azoknak a tökéleteseknek, akikre vonatkozólag Szent Pál azt mondja: „Bölcseséget pedig a tökéletesek között hirdetünk, de nem ennek a világnak bölcseségét, sem veszendő fejedelmét, hanem Istennek titokzatos elrejtett bölcseségét, melyet Isten öröktől fogva elrendelt a mi dicsőségünkre“ (1 Kor. 2, 6–7). Szent János több évtizedes apostoli működésének alkonyán visszatélt abba a multba, melyben a megváltás nagy, isteni művének szem és fültanúja volt. Végigvonultatja lelki szemei előtt az évek folyamán sokszor elmondott, átélmélkedett és megmagyarázott csodálatos eseményeket, tanításokat, s evangéliumában azokat tartja szem előtt, akik az Úr Jézus teste teljességéből már bőven merítették (1, 16), akik kegyelemről-kegyelemre haladtak (1, 16) s akikről azt írja az evangélium kísérő iratában: „Ti azonban fel vagytok kenve a Szentlélek által és mindent tudtok. Nem is úgy írtam nektek, mintha nem tudnátok az igazságot, hanem mint olyanoknak, akik azt tudják“ (1 Ján. 2, 20–21).

Az anyag rendszerezése

Az evangéliumi anyagnak tartalmi és formai megrögzítése után megtörtént annak bizonyos rendszerbe foglalása is. De ebben a rendszerben egyáltalán nem volt fontos, hogy az események és beszédek időbeni sorrendben legyenek, hiszen az apostolokat nem történelmi érdeklődés, hanem a keresztény tanítás szempontjai vezették. És ebből a szempontból teljesen mellékes volt, hogy az Úr Jézus életének, nyilvános működésének egyes eseményei, beszédei milyen sorrendben következtek egymás után; egy volt a fontos: a teljes krisztusi tanítást adni, az igazságot hirdetni, elmondani azt, amit az apostolok láttak és hallottak, aminek tanúságára az Úr Jézus elküldötte őket.

Nemcsak a kronológiában, hanem egyebütt is tapasztalhatjuk a történész érdeklődésének hiányát. Az egyszerű olvasónak is feltűnik az evangéliumokban sok bizonytalan időmeghatározás, az az általános bevezetés, mely az Úr Jézus életének egyes eseményei előtt olvasható: „abban az időben“, „akkor“, „mikor sétált a tenger mellett“, „látván a tömeget“, „akkor bejárta egész Galileát... és jött hozzá egy poklos...“, „és megint kiment a

tenger mellé”, „és történt ismét, hogy midőn az Úr a vetések közt járt szombaton”, „ama napokban”, „történt egyszer, midőn magában imádkozott”, „és ime fölkelt egy törvénytudó“ stb.

Feltűnő az is, hogy az Úr Jézus beszédeit is sokszor eltérő formában közlik az egyes evangélisták, azaz másként mondták el más és más helyen, más és más alkalmakkor. Nem ritkán még ott is eltéréseket találunk, ahol pedig a legnagyobb fokú egyezőséget várnók. Így például nem egyforma az Úr imádságának, a Miatyánknak a szövege (Mt. 6, 9—13 és Lk. 11, 2—4); az Úr Hegyi beszéde (Mt. 5—7, ff. és Lk. 6, 20—49); az Oltáriszentség megalapításának szavai (Mt. 26, 26—28; Mk. 14, 22—24 és Lk. 22, 19—20; 1 Kor. 11, 24—25); a keresztfelirata (Mt. 27, 37; Mk. 15, 26; Lk. 23, 38; Ján. 19, 19), stb. Ez a tény azonban csak első pillanatra okoz nehézséget. Egyik apostol, s egyik evangélista sem jegyezte le Jézus beszédeit szóról szóra. Az Úr három évig működött nyilvánosan, s ezalatt állandóan tanította a népet és tanítványait (v. ö. Mt. 14, 13—21), sőt előfordult az is, hogy három nap szünet nélkül követi őt a tömeg, s hallgatja tanítását (Mt. 15, 32—39; Mk. 8, 1—9). Nikodémus egy egész éjjelt beszélget át az Údvözítővel, s ebből Szent Jánosnál mindössze 3—4 pernyi olvasható (3, 2—18); a sátoros ünnep alkalmával több beszédet intéz a templomban összegyűlt néphez, s ezekből Szent Jánosnál csak két rövid mondat van meg (7, 37 kk.). Az evangéliumokban leírt összes beszédek nem tesznek ki többet négy egy óras beszédnél, s világos, hogy a három eszlendő alatt Jézus ennél jóval többet beszélt. Ebből rögtön következik, hogy egyrészt az apostolok amint az Úr Jézus életéből is csak a leglényesebb eseményeket mondták el, úgy tanításának is csak a legfontosabb részeit tarták a hívők elé, s csupán jóval később mélyedtek el az elvontabb és nehezebb igazságok ismertetésébe; másrészt amikor ezeket az alapvető — és később a tökéleteseknek szóló — krisztusi tanításokat elmondták, akkor nem a formára voltak figyelemmel, hanem a lényegre, a gondolatra, a tartalomra. Szóról szóra legtöbbször el sem mondhatták, mert a pogányoknak görögül prédikáltak, az Úr Jézus pedig arám nyelven beszélt és ugyanannak a szövegnek többféle fordítása lehetséges. Ha egy-egy hit vagy erkölcsbeli igazságról prédikáltak, természetesen összekapcsolták azokat a különböző helyen és különböző alkalmakkor elmondott krisztusi beszédeket, melyek az illető igazságra vonatkoztak. S mivel nem mondtak és nem mondhattak el mindent, azért igen sokszor csak kivonatossan, tartalmilag közölték az Úr beszédeit; megvolt tehát bennük tartalmi és gondolati hűség, de nem formai egyezés.

És mivel már a prédikációban, az állandóan élőszóval hirdetett hagyományban is így volt, így találjuk ezt az írott evangéliumokban is. Nagyon sok példát hozhatnánk fel arra, hogy a szóval hirdetett és más-más közönségnek szánt beszédekben és írott evangéliumokban hogyan lehet megállapítani ugyanannak a gondolatnak és tanításnak az eltérő körülményekre való alkalmazását. Csak egy-két példát erre vonatkozólag: az Úr Jézus beszél a megromlott sőről, mely semmire sem való. Szent Máté, aki zsidókeresztényeknek ír Palesztinában, azt mondja: akkor

kidobják az útra, s eltapossák (5, 13). De Szent Lukács, aki görögországi pogánykeresztény híveknek ír, azt mondja „Sem a földre, sem a trágyadombra nem való“ (14, 34–35). Ezt Máté nem mondhatta, mert Palesztinában ismeretlen volt a trágyadomb. Az utolsó ítélet előjeleit ismertetvén az Úr Jézus Máténál mondja: „Vegytek példát a fügefáról: mikor már gyöngye az ága és levelei kihajtottak, tudjátok, hogy közel van a nyár“ (24, 32). Ez a hasonlat Palesztina viszonyait tartja szem előtt, mert ott csak két időszak van, tél és nyár, esős és száraz. Viszont nem felel meg az európai országok klímájának, s azért Szent Lukács, aki görögöknek közli az Úr Jézus e beszédét, ugyanazt a hasonlatot és gondolatot más formában adja: amikor már gyümölcsöt hoznak, tudjátok, hogy közel van a nyár (21, 29).

Az „euangélion“ tehát eredetileg élőszóval történő hirdetést, mégpedig Jézus Krisztus hirdetését jelenti, csak a II. században kezdik egyes atyák az Úr Jézus életéről szóló műveket evangéliumoknak nevezni. Helyesen írja O. Cullmann, az éles kritikájú protestáns kutató: „Az ujszövetségi kánonnak a II. század végén történt körülhatárolása a végén oda vezetett, hogy megfedkeztek arról, hogy a mi evangéliumunknak hosszú előtörténelme van, s azokat egy hosszú fejlődési folyamatnak nem az elejére, hanem a végére kell helyezni, éppen ezért a katolikus egyház a hagyományok fogalmát mindig távol állott az írott betű túlzott és kizárólagos értékelésétől... A reformáció meghamisította az evangéliumok keletkezéséről alkotott fogalmainkat... Ezzel szemben a katolicizmus sosem felejtette el, hogy a hagyomány megelőzte a Szentírást“.

Írott evangélium és hagyomány

A kereszténységnek gyors terjedése és térhódítása Palesztina határain kívül is csakhamar szükségessé tette az élőszóval hirdetett „euangélion“ főbb részeinek írásos rögzítését. A megnövekedett és a római birodalom számos tartományára kiterjedő keresztény egyházközsegekben szükség volt arra, hogy írással alátámasszák, részben pótolják, kiegészítsék vagy előkészítsék a szóbeli íreghirdetést. Ezt a célt szolgálták Szent Pál levelei, de szükség volt olyan írásokra is, melyek egyenesen az Úr Jézus életével foglalkoztak. S amikor Szent Lukács Kr. u. 62 körül hozzáfogott evangéliumának megírásához, előszavában azt írja, előtte már „sokan megpróbálkoztak“ írásban foglalni az apostolok és számtalan tanú előtt végbement eseményeket (1, 1–3). Sajnos, Szent Máté és Márk evangéliumán kívül egyetlen ilyen írás sem maradt reánk Szent Lukácsot megelőző korból. De ezek az írásos feljegyzések, még a négy kánoni evangélium sem követelték maguknak sohasem azt a jogot, hogy kizorítsák, vagy a maga egészében helyettesítsék a szóbeli íreghirdetést és tanítást, mely természeténél fogva jóval gazdagabb tartalmú és szélesebbkörű volt, mint az írott feljegyzések. Éppen ezért írja Szent Pápiasz 110 körül — tehát akkor, amikor már mind a négy evangélium általánosan ismert és elfogadott volt a keresztény világon — hogy ő a legpontosabban megtudakolta és utánajárt annak, amit

az apostolok mondták, „úgy gondoltam ugyanis, hogy ami a könyvekből való, nem olyan hasznos, mint ami az élő és megmaradó szóból származik“.

Ez az élő és szünet nélkül hirdetett nyilvános tanítás bizonyítja számunkra minden kétséget kizárólag a négy evangélium történelmi hitelességét. Mert a kereszténység nem volt misztikus szekta, melyben titkos és csak a beavatottak számára való tanokat hirdettek volna, mint a különböző misztériumvallások. Az apostoloknak, az Úr tanítványainak evangéliumát ezrek és tízezrek hallgatták, fölhangzott szavuk Jeruzsálem templomában és zsinagógáiban éppen úgy, mint Thén terein, Korintus utcáin, Filippi síkatoraiban és Róma fórumain. S ez a nagy nyilvánosság előtt folyó, szünet nélküli prédikáció olyan korban történt, amikor az Úr Jézus életének és tanításának számtalan kortársa, szem és fültanúja élt, amikor a rengeteg meggyógyított, halottaiból föltámasztott, megszorított kenyérrel jóllakott ember ott állott a közvélemény színe előtt, mint élő és megeafolhatatlan tanú. Az apostolok minden szavát — és később az evangélisták minden írását — mind zsidó, mind pogány részről számtalan ellenséges fül ellenőrizte, nem mondhattak és taníthattak olyasmit, aminek nem lett volna meg a történelmi megalapozottsága és hitelessége.

Az állandóan élő hagyomány, a mindenütt szerte a világon hirdetett evangélium, az ősi Krisztusi tanításnak nagy nyilvánossága és az egész birodalomban megnyilvánuló egysége és azonos-sága, a szóbeli írott euangelióknak számtalan szem és fültanúja, kizárja a legenda és mítosz képződésnek lehetőségét is.

Ellenőrzött hagyomány

Ez az élő és változatlan, mindenütt egyforma hagyomány azonban nem a népek fantáziájára, költői teremtő erejére volt bízva. Az evangéliumok elbeszélései nem a néphagyományban és a nép száján élő énekek és mesék mintájára alakultak ki. Így sohasem keletkezhetett volna egységes tanítás, egységes Krisztus-életrajz: ahány nép és tartomány, annyi különféle legenda, monda, rege kelt volna szárnyra. Ez az élő és állandóan prédikált hagyomány nem „népi“, hanem hierarhikus: tanítói hivatalon és apostoli tekintélyen nyugvó hagyomány volt.

Már az Ap. Csel. azt írja az első jeruzsálemi keresztény egyházköz-ségről, mely ötven nappal Krisztus Uruk halála után alakult meg, hogy „ők állhatatosan kitarították az apostolok tanításában, a kenyértörés közösségében és az imádságokban“ (2, 42). S abban a pillanatban, amikor valahol elhangzik egy szó, egy állítás, egy tanítás, mely nincs bent az apostolok, az egyedül hiteles, az Úr tekintélyével küzdött tanúk tanításában, máris megszólal a kemény íntelem: „Még ha mi, vagy egy angyal az ég-ből hirdetne is nektek más evangéliumot, mint azt, amit nektek hirdettünk, átkozott legyen. Amint azelőtt mondtam, most megismételtem: Ha valaki más evangéliumot hirdet nektek, mint azt, amit átvettetek, átkozott legyen“ (Gal. 1, 8—9). Az emberek, a hívek egyetlen normája: megtartani azt, amit az apostolok, s az ő tanítványaik hirdettek változatlanul mindenütt az egész világon. Azért írja Szent Pál a korintusiaknak, hogy csak akkor

üdvözülhetnek, ha azt az evangéliumot, melyet az apostol hirdetett, megtartják úgy, ahogy hirdette nekik (1 Kor. 15, 1—2). S ez az apostoli igehirdetés, evangelizálás nem saját maguktól származik, „mert én az Úrtól vettem, amit közöltem is veletek” (1 Kor. 11, 23). A kolosszébelleket is figyelmezteti Szent Pál: „Amiként megkaptátok az Úr Jézus Krisztust, aképpen éljétek is benne, gyökerezzetek meg benne” (2, 6—7). A hívőknek kötelességük változatlanul és hűségesen megőrizni az apostoli hagyományt: „Intünk lüteket az Úr Jézusban, hogy amint tölünk tanultátok, miképpen kell élnetek és az Isten kedvében járnotok, úgy éljétek is” (1 Tessz. 4, 1; v. ö. Róm. 6, 17; 16, 17; 2 Tessz. 2, 13—15, 3, 6 stb.).

Ezt az élő, nagyobbreszt szóbeli s később részben írásos euan-geliont bízzák rá az apostolok az ő tanítványaikra és munkatársaikra, erre kell nekik letenni a hitvallást számos tanú előtt (1 Tim. 6, 12. 20), ezt kell továbbadniok. „Tartsd magad a tőlem kapott egészséges igék mintájához... őrizd meg a reád bízott szép kincset (t. i. az evangéliumot) a Szentlélek által” (2 Tim. 1, 13—14). S amit az apostoloktól számos tanú bizonyásgtétele kísérelében hallottak, azt kell az apostol tanítványoknak is rábizniok hűséges, tanításra alkalmas emberekre (2 Tim. 2, 2). Ezek Szent Papiaszról Szent Ignácon keresztül Szent Irenacuszig és az összes őskeresztény atyáékig mind ennek az apostoli, szem- és fültanúk által hirdetett, és sokszorosan ellenőrzött hagyománynak a képviselői és hirdetői. Ennek részben írásos lecsapódásai az evangéliumok, amelyeket ma kezünkben tartunk, s amelyekből történelmileg teljesen hitelesen és megbízhatóan megismerhetjük Jézus Krisztust.

A NÁZÁRETI ÁCSOK

„Látom a Tiberiás fürdőibe igyekvő gazdag hölgyek egyikének kocsisát, amint megáll a beteg ács háza előtt, hogy kijavíttassa kocsiját. Jézus maga vállalja a munkát s kiveszi a szerzsámot apja kezéből!”

Claudel: Levél Szent Józsefről.

Názáret kis falu, őrsége pusztán három ember,
havonta szokták őket váltani,
napestig árnyékban hevernek, este kockáznak egy kicsit,
korán lefekszenek, jól fejükre húzzák a takarót,
errefelé vacogtatók az éjszakák,
rendbontás nem fordul elő, jámbor nép lakik itt,
földművelők és pásztorok,
egy-két kereskedő,
történni nem szokott különleges dolog, s a hír elfárad, mire ideér.
Szép, csöndes élet ez, és hetekig beszélnek róla esténként a kútnál,
ha minden szentidőben egyszer díszesebb
kocsi döcög át a falun,
párnák közt ékszeres hölgy, félrehajtja fátylaít,
szép arcán fájdalom vonaglik át, mikor kátyúba döccen a kerék,
s a nagyszájú kocsis hetykén leszól a ház előtt bámészkodókhoz:
„Parasztok, jófelé megyünk-e
Tiberiás fürdőihez?”

„Már az ilyen kényes dámának úgyszincs
egyéb dolga, mint a betegség,
amíg mi itt”... — s elnézik vánnyadt asszonyuk
rongyait a keserű férfiak:
csontuk szinte átszúr a rongyokon, mint egy nyavalyás kancu
bőrén! —
szimatolják az ámbraillatot, amely a selyem fátylak közül árad,
köpnek a porba egy keserveset,
kérges lábukkal szégyenkezve nyomban eltáposzák,
s bólongatnak, hogy jófelé s csak arra tovább egyenest,
aztán ott túl a kaptatón majd jobbra tér az út;
s már mind egymás szavába vágnak, egymás szájából tépnék ki
a szót;
s este, ha vízért megy, a kútnál
„láttad — szikrázik egy-egy Sára vagy Szalóme — láttad a
hitvány naplopót,
kigúvadt a szeme, olyan mohón bámulta azt a szajhát,
de bezzeg énám”... — és legyint, minék újrázza el, közös sor ez,
mindenki tudja,
lenyeli könnyeit s a két vödörrel
indul hazafelé, mert éhen bög a hat vagy nyolc gyerek.

Názáret kis falu, és így megy itt az élet.

De most aztán lehet beszélni róla, s nem egy vagy két napig!
Mint Belzebúb hada, pucér purdék futnak az utcán,

nagyobb port vernek, mint a nyáj,
az őrök előtt nagy csődület, nem mindennap esik ilyesmi,
a katona üvölt, dühös, mert déli álmában zavarták,
az öszvérek fölött bögölyfelhők köröznek,
„hé, hol a tolmács?!“
az olajfák alatt alszik szegény, ki hallott már ilyet, délben utazni,
még az oktalan barom is árnyékba húzódik ilyenkor;
jön már a nyomorult, dörgöli a szemét, egyre álmat lát, azt hiszi;
no mindegy, végre értjük egymást;
ácsmester? — hogyne volna itt, furcsa ember ugyan, de úgy
mondják, ügyeskezü,
takaros fia van, a mesterséghez az is ért,
tizedik ház ide; a katona vállatvon, visszamegy a házba;
elindul a kocsi megrokkant, kalapáló tengelyével,
a gyerekek utána,
s elöl, az öszvérek előtt a tolmács,
fontoskodón, méltóságteljesen,
miként jelentős tényezőkhöz illik.

József, az ács öreg és beteges már. Nézi a tengelyt, hunyorog:
fölegyenesedik, kissé széttárja a kezét,
mint aki keres valamit,
korlátot a kitáguló világban,
amiben megfogózzék,
mint aki szédül;

József, az ács öreg és beteges már, ha lehajol, fejébe megy a vér,
keze is reszket olykor, szeme se biztos,
„hagyja lelkem, nem magának való már,
keressenek másutt maguknak ácsot,
Kánában, Endorban, mit tudom én“ —
de József csak matat a padkán, szerszámokat keres,
a názáreti ács nem hagy cserben soha senkit a bajban,
lehajol, dűnnyög, méreget; a kocsis tekintély okából,
(mert jó ember ugyan, de urak kocsisa és tudja, hogy kell bánni a
szegénnyel

s az éhenkórász mesteremberekkel),
„no vénség!“ — kezdené, s torkán akad a szó: ott áll az ajtóban az
asszony

azzal a valószínűtlenül kék szemével;
jobb lesz hallgatni hát, morogva lenyeli a többit
s nézi a szöszmötölő öreget,
estig se lesz meg, no de hagyjuk;
az úrnő szól a baldachin alól: úgy tesz, mintha nem hallaná.
ne parancsolgassanak itt neki,
ha egyszer eltörött, hát eltörött,
ez a bognárok dolga már,
igaza van, ha piszmog,
bezzeg szegény öregnek gyógyfürdőre nem telik,
örül hogy él; —
vereiték gyöngyözik a homlokán,
s milyen nehéz lett ez a kalapács,
letenné szívesen, de hát a kötelesség és a becsület, s azt a szegényt

asszonyt a függönyök mögött zsába kinozza tán s igen kívánja
már a fürdőt,
mit számít egy kis szédülés ilyenkor
s a térdünk körül az a zsibbadás, hogy úgy érezzük, nem tudunk
fömlálni többé; —

de lám csak, egy fiú jön ott, egy köteg síma deszkát hoz a vállán,
szép szőke haja van, széles vállát csigásan beborítja,
„engedd, apám“ — és peng a deszka lenn a földön s pattog a
tengelyen a kalapács —
s a kocsis még ilyen gyönyörű tengelyt sose látott,
az öszvérek soha szérún még ilyen jóízűt nem legeltek,
az úrnő széjjelhúzza függönyét, kitekint; honnét ez a hang,
és lehunyja szemét, hogy el ne szálljon
szívéről ez a béke;

s ahogy az útról még egyszer visszanéz, ott látja őket a műhely
előtt,
az asszonyt és az ácsokat,
dombra kapaszkodik az udvaruk,
s most látja csak:
a mező telisteli liliommal.

Rónay György

TALÁLKOZÁSOK

Irta Bohuniczky Szefi

Annával hangverseny szünetjében akadtunk egymásra. Régen találkoztunk, örömünk mégis elsősorban a pompásan játszott szonátáknak szólt. Összevillanó mosolyunkkal könnyítettünk belső feszültségünkön, egyben hitelesebbé, fontosabbá tettük az élményt. Integgettünk, tolakodtunk a sűrű emberáradatban. — Régen voltál közöttünk — mondtam. Beszélgetés közben eszembe jutott közös barátnőnk, Kelemenné: mennyire fájlalja, találgatja titokzatos eltűnését.

— Legalább telefonon hívd fel Rózsát. Lehet.

— Most már azt hiszem, meg is teszem — nyugtatott meg.

Kérdő tekintetemre gyorsan felelt:

— Semmi egyéb nem történt, dolgoztam. Igazán semmi...

Utolsó szavait halkította, ahogy nehéz gondolatainkat szoktuk, ha nem merjük végig vinni és elhessentjük. Gyorsan, mintegy összebeszélve megint a muzsikáról beszéltünk. Csengettek, szétváltunk. A hangverseny végén várt rám a kijáratnál.

— Furcsa dolog, hogy éppen ma találkoztunk. Ma lett teljesen kész a szobrom.

— A síremlék? — kérdeztem, mert eszembe jutott Kelemenné; szép megbízást eszközölt ki számára. Akkoriban emlegették, mint szerencsét: a fiatal művész, ha megoldja, befut, véglegesíti magát. Kelemenné bosszankodott:

— Most aztán szégyelhetem magamat: ukk-mukk eltűnt, telefon se tudom megkapni.

— Nem a síremlék, valami más. Gyere fel hozzám — karolt belém, mikor a hangverseny melegéből kiléptünk a hűvös koratavaszi szellőbe — főzők feketét; ha éhes vagy, kaphatsz rántottát, piritóst, talán más is akad. A kávé jó lesz.

Sürgötött, könyörgött. Készségesen mentem. Belső nyugtalanságunk jele, hogy sürgötjük, ami máris magától történik. Anna a Naphegyen lakott, közel az autóbushoz. Mégis mentegette magát, hogy késő este ilyen váratlan kalandba hajszol. Éreztem, hogy közben másra gondol. Az arca tiszta volt, szeme szokatlanul fényes, mélyén titokzatos öröm és valami retteneteshez hasonlító izgalom.

— Készítem a kávét — szorgoskodott a lakásában, mely egyetlen tágas műteremből állt; hozzá kis alvófülke, ebből nyílt a fürdő.

Elővette a főzőt; éreztem a darált kávé illatát. De mielőtt beállította volna a főzőt, váratlanul otthagya, nehéz agyagszobrot cipelt elém az asztalra és elkezdte göngyölgetni a nedves rongyokat.

— Ez az — mondta és nyomban úgy fordult, mintha nem érdekelné, vagy restelné, hogy meg kellett mutatnia. Félméternél nagyobb szobor állt előttem. Szerzetest ábrázolt rendkívül mély homlokkal, finom, belső mosolygással, amint jobbkarját előre nyújtva a tenyerébe fektetett domborműre tekint. Ami lenyűgözött, egyszerűsége volt. Egyszerűség, melynek finom lelki hálózatát nem tudjuk egykönnyen kiböngészni. Leültem, nézegettem, forgattam. Hallottam, főzi a kávét. Tányérok csörrentek, összeütődő poharak nesze árulkodott az iparkodó, ügyetlen háziasszonyról. Aztán éreztem, lassan nyugodtabb lesz. Jól eshetett neki, hogy első meglepetésemben nem szóltam.

— Gyere, kész a kávé — hívott. — Hagyj még — intettem, de sürgötött — igyuk ki, aztán nézheted.

— Csak azt áruld el, hol találtál erre a rendkívüli jelenségre.

— Igyuk meg előbb!

Belenézett a szemembe: megértett. Meleg fény sütötte át. Elmondta, hogy a szerzetest tíz éve látta a Firenze közelében levő Certosában.

— Tudod, mikor utolsó vizsgám után először utazhattam Olaszországban. Emlékezzél csak, küldtem neked lapokat és beszélünk is róla. A Certosáról hallgattam, valahogy éreztem, hogy ezt magamnak kell tartanom. Csodálatos volt. Már éppen elkészültem Firenzéből, mikor eszembe jutott. Kivitettem magam a chianti

szőlők közé és felmáshoztam a legmagasabb dombra. Feledhetetlen!

Kiittuk a kávé; kaptam még egyet s bár máskor el szoktam csipni más elől a szót, oldalvást a szoborra pislogva, hagytam beszélni. Csak egyszer, miközben a szoborról őt fogtam szembe, mondtam neki: —

— Belső igazsága van a szobrodnak.

— Hát elmondom a kirándulást... Megvallo, azért szántam rá magamat, mert akkoriban Donatelloért rajongtam és Angelo Acciaioli sirboltját kívántam látni. Tanácsot nem kértem, pontosan déli időben érkeztem. A legrosszabbkor. Certosa komor középkori várát megenyhítette a májusi napfény, a türkiszkék égen habos felhősomók mozogtak, úgy tetszett, lesodródna a dombokra. Mint minden kíváncsi, meglehetősen léhán szaladtam a dombra. Arra gondoltam, a völgyben magam mögött hagytam egy kellemesnek ígérkező vendéglőt, ott fogok ebédelni... De a kopárságában ünnepélyesnek tűnő kolostorudvaron, mely a falakon belül volt, visszarettenve elvesztettem bátorságomat. Az áhitatot feledő, kíváncsiságok után rohanó profán ember ijedelme volt ez. Nem mentem beljebb, haboztam. Végül döntöttem: ezzel a lélekkel nem léphetek a kolostorba.

Az udvaron ütődött, csonka, béna alakok lézengtek: koldúsok várták ingyen ebédjüket. Egy csontos, hosszú újakkal megnyúlt kéz adogatta ki a teli bádogg sajkákat, és vette tőlük vissza az üresek. Ez a kéz ritka erőteljes finomságával s mégis annyira egyszerű, természetes mozdulataival meglepett. Biztosan vannak márványdarabok, melyeket azért óvnak megbecsüléssel, mert általuk az egész műremek teljes pompájával magáévá teheti a képzelet. Ez a csontos, természetes férfikéz képzeletembe láthatatlanul belevitte az egész embert. Még mindig tétováztam, szerettem volna visszafordulni. De az olasz koldúsok, ellentétben a mieinkkel, így nagyobb csoportban előszedik fajtájuk kedves, mulatságos vonásait, közlékenyen integettek, körülfogtak, biztattak, végül megrántották helyettem a belépést kérő harang láncát. A nehéz ajtó felnyílt: ott állt előttem egy majd két méter magas, rendkívül vékony szerzetes. Pillanatokig csak a szemét láttam. Belém sütött a legtisztább ritmusú mosoly. Ruhája, szakállá, csontos arca egygyé olvadt a kőfalakkal. A különösen fénylő, enyhén szürkülő márványtrónussal, mely a tágas aulából áradt. Megtudta, hogy magyar vagyok; franciául szólt; kért, várjak, a szerzetesek éppen ebédelnek. Intett, üljek le addig a falak mellé húzott márványpadra. Ketten maradtunk. Semmihez sem hasonlítható, soha át nem érzett nyugalom töltött el. Ennyire egyszerű emberrel még nem találkoztam. Nézd a szobrot: magas, boltozatos homlok, de lágy, megértő, életkedvelő: — az övé! Nézd a mosolyát! A szája csukva maradt. Tisztán emlékszem, sóvárgó lelkem megszegyenült akkor. Magam sem tudom megmondani, mi indított bizalomra. De ajkának kemény fegyelme, szelíd mosolya, zárt

komolysága figyelmeztetett, hogy egyetlen egy dologra figyel, az emberi lélekre; az olcsót, a mulékonyt feledi. Ritka pillanat sugogott bennem. Ilyenkor nyitott szívvel le kellene borulni. De megőrizve a társadalmi formákat, figyeltem a szerzetest. Felemeli a kiürült nagy fazekat, belerakja a piszkos sajkákat, aztán percek múltán tele fazékkal jön, tiszta sajkákkal, és kezdi előlről. Minden lépése, mozdulata összeforrt örömet árasztó szelidségével. Úgy éreztem, nem embertársaihoz hasonlít, hanem a természet egészéhez. Nézd csak nyitott sarujában a lábát: évszázados tölgyek gyökerei! S mert elfeledkezett rólam, egyre megrendültebben figyeltem: boldog lehet, nem zavarja hiúság, öncél. De egy ilyen rendkívüli, testben is szép ember hogyan juthatott idáig? Mi hozta ide, hogyan gyökeresedett bele a Certosa csendjébe?

Később, mikor egy barna, köpcös szerzetes végigvezetett a hűvös kolostor termein, lépcsőin, elmagyarázva a remek faragásokat és kissé unatkozva várta, míg elmozdulok Acciaioli márvány emléktől, megvallom, egész idő alatt csupa fél-dolgot éltem át, a magas, csontos szerzetes megdöbbenő egyszerűsége ejtett hatalmába. Mikor pedig pár nap múlva átbogtam a magyar határon, őt hoztam el legtisztábban Itáliából. Láz fogott el, azt hittem, egy-kettőre szobor lesz. Többször megkíséréltem megrajzolni, de nem ment. Azt gondoltam: agyaggal kezdem, semmi sem lett. Ha valami többszöri kezdettel sem sikerül, tudod milyen az ember: elhajítja, mert közben magát is megutálja. Ma már tisztán látom, mi ez az utálat: gyöngé vagyok a pompás anyaghoz. Valahol nagy hibák vannak bennem. Persze ilyesmit nem vallunk be magunknak, még átgondolni sem akarjuk. Hiába! Érzéseink belső folyóján átsuhan egy kicsi vád.

— Azt hiszem, untatlak. Rettenetes, meunyt beszélek! Hónapok óta alig találkoztam ismerőssel. És tudod, az erős munka. Amennyire megnyugtat, annyira fel is dül; feloldja a bennünk rejlő kötelékeket.

*

Biztattam Annát és kértem még egy feketét.

— Talán ennél valamit — szólt.

— Érdekesebb, ha beszélsz, a végén aztán ehetünk — mondtam.

Magam is szívesen beszélek. Nem álltam meg, hogy itt-ott kis vitatkozásra közbe ne szóljak, de ezt most elhagyom, egyébként megengedhetlenül hosszúra nyúlna elbeszélésem. Különben is ez a történet Anna ügye. Folytassa, fejezze be ő.

*

— Azt mondtad, benső igazsága van a szobornak. A legtöbb, amit néző mondhat. Csodálatos, hogy ma este a zene összevezetett bennünket. A zene adhatta szádba a szót: benső igazság! Most már mondhatnak bármit, magamban ezt fogom hallani. De nem kaptam olcsón. Ha tudnád, hogy szöktem el akkor Rózsától, mi-

csoda rémülettel. Ti a büffé felé nyomultatok, gondoltam, nem veszték észre, szököm. Rohantam a Naphegyről lefelé és egyre hallottam a hangomat. Hangosan ismételtam: hazudott, hazudott. Emlékszel Iglai Ferire az íróra? Ő jött el értem, vele mentem Rózsához. Az utolsó hónapban sokat voltunk együtt. Ne mosolyogj, azért annyi nem volt. De valami feltétlenül. Ez is véletlen volt, egy találkozás. Pontosan akkor jött az utamba, amikor nem bírtam magamban lenni: nem ment a munka és egyéb dolgok gyötörtek. Tudod, hogy van az ember, ha beszélhetnékje támad, mert ki akar szabadulni zaklatott belső világából. Nem nézünk szét, annak fecsegünk, aki először elénk kerül. Emlékszem, kirakatokat nézegettem; őszi eső permetezett, de sehogyse kívántam hazamenni magános műtermembe. Akkor köszönt rám. Első pillanatban rendszerint ösztönszerűen megérezzük a helyeset: el akarom szökni. De mikor kezemet fogva az ő szokásos „hogy vagy”-ával mosolyt fakasztott, már ernyedtem. Szívesen kísértettem magam, feljött velem a dombra, nem tehettem egyebet: hívtam, főzők feketét. Átfáztunk, befűtöttem: örültünk az első tűzropogásnak. Ittunk a kávékat; és az ember észre sem veszi, barátságot kötött. Hívtam, jöjjön máskor is. Jött. Szerettem a meséit. Lágyan, érzelmesen tudott felvidéki családjáról beszélni, különösen a plébános nagybácsiról, gyermekkorában mindig nála töltött néhány hetet a vakációból.

— Talán nem is lennék a derék jó ember nélkül író — mondta néha meghatottan.

— Szóval egyre csak hazudott, hazudott, hazudott. Rózsánál, ha emlékszel, sokan voltak akkor; a nagy hall és szalón tele üldögélő, jövő-menő, álldogáló csoportokkal. Ismered Rózsát! Neki kell! Írók, festők, szobrászok, mindenfajta művészek, akik színességükkel kápráztatnak, rossz nyelvükkel szórakoztatnak és szabadosságukkal a bátrak látszatát keltik. Ma már világosan látom. Rózsa megszépül közöttünk: de minél többet tud meg, fénylő tekintete annál zártabb. Akkor nem értettem, ma már igen. Szórakozás kellett neki, egyébként lenézi a dolgot. Mint rendesen, akkor is mindenkinek kijáró érdeklődésével csoporttól csoporthoz szegődött. Leült mellém, tudni akarta, hozzáfogtam-e a síremlékhez? Sokat szaladgálhatott a dologért, mert ideges lett, mikor észrevettem, hogy képtelen vagyok felelni. Pedig nagyon is hozzáfogtam: vagy három modellt összezúztam, eggyel se voltam megelégedett. De ezt nem tudtam megmondani, teljesen lekötött Feri hangja. Férfiak között állt és nyilván mulattatási szándékkal önfeledten hazudott. A jólelkű, kitűnő papbácsiból afféle ügyes, ravasz, aszszonyokra leső, meglehetősen undok, de ötletes, romlott figura lett. Meg is nevezte, akár nekem. Kétséget kizáróan ő volt. Tudod, ha a kezünket ragacsos szenny éri, lemoshatjuk, de a lelkünkkel nem tehetjük. Rettenetes szegény fogott el, hogy barátságban voltam vele. És ekkor, Rózsa szalónjában rám nézve egyszerre

minden hazugsággá vált: a rutin, a kedvesség, a jóság. Minden felelőtlen hazugság, a szórakozók szennye. Megfordultam, hadd vegye észre, hogy hallgatom. Észrevette, de sikere örömben elvesztette emlékezetét, hallgatói röhögtek és ő egyre merészebben kanyarította történeteit. Falusi világfi lett a kedves papból, romlott kópé, ki útszéli szellemességeivel most mintegy törzstagja lett Rózsa vendégseregének. Kelemenné észrevette nyugtalanságomat, de csak azért is folytatta a sirbolt dolgot. Igyekezletében ötleteket adott, de én nem bírtam magammal. Felugrottam, Feri csoportjába lapultam; elszántan, hogy szembekapom. Nem sikerült. A világért sem vett észre. Tudtam, hogy lát. Akkor egyszerre teljes ürességében felfogtam társas életünk ocsóságait, a szegyenletes ripókséget, melyet a jól teljesített hazugságok fejeznek ki.

Mikor kimenekültem, úgy vágtattam az utcán, mintha kergetnének, hogy visszavigyenek. Emlékszem, február derekán volt, déli szellő lengett, a tenger ízét éreztetta. Nyomban azt gondoltam: ez is hazugság, nem érzek semmit, csak mindenre tanultunk szavakat és nyomban alkalmazzuk őket, ha igazak, ha nem. Elhatároztam, ha holnap Feri jelentkezik és talál valami szép mesét, nem fogom beengedni. Ha Rózsa telefonál, leteszem a kagylót. Mindenkiel így teszek. Az ember ilyenkor egyedül csak önmagára dühös, de képzeletében a maga viharát önkéntelenül másokon tölti ki. Ha váratlanul kioldódik megszokott világából, először másokkal szigorú, csak aztán magával. Ekkor aztán kegyetlenül! Ahogy hazaérkeztem a műterembe, első dolgom volt lebontani a kis agyag síremlékmodellről a nedves köteléket. Giccs! Összezúztam. Volt még pár félbehagyott dolgom, megnéztem őket és összetörtem. Magamban láttam a legnagyobb hazugságot. Harminc éves vagyok, gyúrom az agyagot, mert a technikájához jól értek, de közben folyton hazudok. Szerettem volna minden eladott darabomat összeszedni és megsemmisíteni. Éreztem, hogy formázásuk közben magam üresen maradtam; ezért adtam beléjük hamis tartalmat. Sírtam és altatót vettem be.

Ideges ijedtség ébresztett fel. Jól emlékszem, ezt gondoltam: egész másképen kellene élnem, mint ahogy a divat sodor. Bevettem még egy altatót. Akkor egy hosszú alvás órákra feledtette, hogy majdnem tíz esztendeig abban éltem és azt élveztem, amiből most vad indulattal emenekültem.

Ilyen éjszakák után kihegyezett idegekkel ébredünk. Ilyen éjszakák után támadnak azok a vad és csonka gondolatfoszlányok, amelyek sebtében indulnak, indulattal vágtatnak, de mielőtt kialakulva megrögződnének, szétmállanak. Ismered? Kimerítő dolgok ezek, mégis nekem éppen összeesett képzeletem billentett váratlanul egy szobrot elé. Tisztán, teljes testi és lelki valójában magam előtt láttam Certosa szerzetesét. Csodálatos mosolyát, varázsló egyszerűségét, összeolvadó színeit. Valóban szobor! Te író vagy, biztosan átélted már, hogy egy novelládat még mielőtt meg-

írtad, magad előtt látod készen, egészben. Kiugrottam az ágyból, ahogy voltam, rajzolni kezdtem. Hogy mondjam el? Munka közben jött minden. Már tudtam, mi fakasztotta szelid mosolyát, miért maradt szája csukott, tartózkodó, mi adja hatalmas testének lágy egyszerűségét, eszes, rendkívül szellemes homlokának a szerénységet: megismerte a hazugságot és volt ereje elszakadni! Mit éreztem akkor! Mámort! Megtaláltam a tíz év előtti tartalmat. Míg dolgoztam, ott álltam az aulában, láttam elmélyült, egyszerű foglalkozását és tudtam: mi adott neki erőt: megbocsájtott, hogy önmagával szigorúbb legyen. Tulajdonképen munka közben alakult ki az egész. Összefortunk: én Rózsa szalónjára gondolkodtam, elmúlt tíz évem észrevétlen hazugságaira, a szobor pedig egy domborműre mosolyog az eltávolodás tiszta bocsánatával. Érted? Bár rendkívül friss munkakéddvel, mégis sokáig dolgoztam rajta. Szerettem. Mikor elkészültem, hozzáfogtam a síremlékhez. Nagyjából, agyagban kész. De várj, előbb még elmondok valamit. A dolog most már cseppet sem bosszant, igazán mulatságos. Leszögezem, hogy a hazugságnak éppen olyan tébolyult örvényei, titkai és minden más szövevényei vannak, mint a lélek nemesebb jelenségeinek.

Feri jelentkezett. Azzal kezdte, hogy Rózsa délutánja után feljött, azután napról napra sokáig keresett, de én kikapcsoltam a telefont és miattam csengethettek az ajtómon. Úgy állított be szemrehányó, kissé ostoba, de valóban ügyes arecal, mintha örjítő nagy szerelemből löktem volna ki kegyetlenül. Közben figyelt, de nem ismert föl. Sokat dolgoztam. Most pihenő perceimben élveztem, hogy füllentéseken matolok. Akkor ismertem meg, hogyan nő a hazugság: kicsiből nagy, nagyból nagyobb. Így kezdte: nem akarom zavarni, ha dolgozik. Úgy látszik, kizárt már az életéből. S mert hallgattam, remekül eljátszott egy csepp bánatot. De, mert otthon kigondolta mondókáját, keserű iróniával nevetett a levegőbe: emlékszik utolsó együttlétünkre? Borzasztó volt a sok féltettség Rózsnál, ezek engem mindig megzavarnak.

Fáradt voltam. Hallgattam. Ő lesett. Először jéggé merevedtek a vonásai, de gyorsan lazultak, olvadtak. dicsérőleg fordult felém: Igaza van, hogy nem megy közüjük! Rózsa büfféje kétségtelenül kitűnő, de a társaság! Megvallom, mindig kezelt mosok utánuk. Tudja, hogy pompás színben van! Megvallom, rejtőniesen nélkülöztem magát. Persze, maga nem érti, talán nem is értett meg sohasem.

Lesütöttem a szememet. Vártam: jöjjön a még nagyobb!

— Anna — suttogta akkor alig hallhatóan.

Ennél nagyobb hazugság már nem jöhetett. És mindent csak azért, hogy füllentéseit, melyeket Rózsnál elcsíptem, feledtesse, elnémitsa. Láttam ügyességét, ripók játékát és tudtam, vannak emberek, kik holtukig egyet játszanak: álarcot faragnak. Likórt töltöttem neki, megkínáltam cigarettával s míg fujta a füstöt,

elhitte, hogy az álarc jól tapad, átláthatatlan. Cseppet sem boszszankodtam, jól éreztem magam. Belső szememmel még élesebben láttam szobromat: hittem benne. Csak búcsúzáskor mondtam:

— Ne jöjjön többet.

— Miért? — csodálkozott és támadott a hangja.

— Tovább dolgozom — feleltem.

— Értem — mondta, mint aki csakugyan megértett, de azért kell, hogy félreértse szavaimat. Pökhendi, gyalázatos mosollyal hagyott ott. Azt gondoltam, ez természetes, ha két ember belül figyelni egymást, az egyik hallgat, a másik mosakszik s végül feltétlenül a mosakodó a sértett. Megvan a dolog belső kényszerűsége. Egyébként cseppet sem nehezteltem: találkoznunk kellett, meg kellett ismernem hazugságait, hogy végül egy régi találkozásomhoz kanyarodjak vissza és ne csak lássam, de megértsem, formába hozzam a Certosa emberét. Találkozásokból áll az élet: ha veled ma este a zene össze nem hoz, talán soha meg nem hallok: benső igazsága van. Pedig ez fontos! De együnk már: süttöm a rántottát.

— Még várj kicsit — kértem — nézzük meg előbb a síremlék modelljét.

Hozta. Egy magát minden mulandótól elszakító ifjú nő szobra állt előttem. Klasszikusan egyszerű és boldog, hogy új valóság felé szárnyal.

A csodálatos kezek, lehanyatló, egyszerű mozdulatokkal mint ha már nem is emberi testet szolgálnának, hanem a mindenség parancsába olvadtak volna. Rokona a szerzetesnek. Kis hallgatás után kimondtam:

— Végképen megtaláltad mondandódat.

— Hogy érted?

— Úgy, hogy számodra most már a test teljesen összeforr a lélek képességeivel. Egyetlen fontos dolgot látsz az emberben: képesek-e elszakadni, ha elérkezik számukra a pillanat? Ha igen, szoborrá válnak, ha nem, sárrá mállanak.

•

Falatozás közben nyugodtan beszélgetve, mellékesen említette, hogy a perzsa bundáját eladta, a kartauzi szobrát ércbe kívánja öntetni és ha a rendelőnek nem felel meg a sirbolthoz készített modell, kifaragja önmagának márványból.

Mialatt az erdei vadak titokzatos, mély tekintetét tükröző szemét figyeltem, arra gondoltam, hogy kétféle ember van: élő és halott. Ilyen pillanatokban gyűjtik idegeink édes, bánatos gyönyörűségeiket. Felszedve a hajnal halk neszét, a tavasz finoman rezgő dallamát, hogy emlékekből tömörült magányosságunkból, mint felcsapó hullámok mögül előhalásszuk a magunk gyöngyét.

„NINCS MÁS VALÓSÁG, MINT AZ ISTEN“

(JULIEN GREEN NAPLÓJABÓL)

1941 február 28. Amikor 1938 májusában elkezdtem „Varouna“ című regényemet, egy sereg olvasmány hatása alatt álltam; az első még 1934 júliusából való. Valamennyi India böleseletével foglalkozott. India nagy konkolytábla, melyen itt-ott jó mag is terem. Két-három éve még hittem a lélekvándorlásban, korunknak ebben az egyik nagy eretnokségében; regényemnek is ez volt a lényege. De „Varouna“-val is úgy jártam, mint többi könyvemmel: egy bizonyos lelkiállapotban kezdtem s út közben megváltoztam. 1939 januárjában kezembe került Genuai Szent Katalin traktátusa a purgatóriumról s nagyon mély hatást tett rám. Sohasem hittem a véletlenben. Ez a könyv sok problémámra megfelelt s megdöntött sok olyan meggyőződést, amely, úgy véltem, erősen belém gyökerezett; új szellemi tájékozódást indított el bennem az ember lelki sorsára vonatkozólag. Egy beszélgetésem Maritainnal Arisztoteleszről és Platónról nagyon megrendítette bennem a hindu misztikusok ábrándjainak hitelét. Kezdetben sokat szenvedtem e beszélgetés következtében. Egyszeriben úgy láttam: üdvösségem megszerzésére évezredek helyett csak néhány órával rendelkezem, s ez a fölfedezés megrázó volt, de ugyanakkor azt is éreztem, hogy a tévedés egész építménye omlik össze bennem. Megtérésem, részint ezeknek a tényeknek, részint egyéb, bizalmasabb jellegűeknek a következményeként, 1939 áprilisában történt, néhány nappal Amerikába indulásom előtt. Közben lassan regényem felével elkészültem s arra gondoltam, abbahagyom; hanem aztán a kíváncsiság, hogy vajjon hogyan is végződik majd, meg a vonakodás attól, hogy mindenestül veszni hagyjam, rávettek a folytatására. Ezért az első rész végétől, (1939 februárjában írtam), amikor lassankint visszatértem az Egyházba, föltűnik valami keresztény hang, vagy legalábbis erősen különböző a regény elejének tónusától, ahol Marcion szerzetést, (kinek neve utóbb Makárius lett, a herezis miatt, mely az először választott névhez kapcsolódik), kissé ironikusan rajzoltam meg. A második részt már Raymundus Lullus szelleme járja át, főként a mennyei jegyes epizódjában; a harmadik meg egészen katolikus. Egyébként egy tízszert-tizenkétszer átírt előszóban megpróbáltam összebékíteni az ellentmondásokat, melyeket a figyelmes szemlélő könnyen észrevehet e három elbeszélésben; minden tőlem telhetőt megtettem, hogy a lélekvándorlást megmossam a keresztiség vizében; már szinte keresztény is a fejét fedő manicheus fátylak alatt.

1941 október 25. 1940 júniusában eszméltem rá, hogy az imád-

ság erő, mely épp oly csalhatatlan módon működik, mint a villamosság, amelynek azonban igen gyarlón ismerjük a törvényeit. Hatalmas források rejlenek bennünk, de általában nem tudunk róluk. Ha tudnánk, ha akarnánk!...

1942 április 27. Az embert megdöbentti, milyen kevés ember-társunk rendelkezik a költészet érzékével. Nem a szavak költészetének érzékére gondolok, ami végtelenül ritka, hanem egyszerűen a költészet iránti érzékre, az élet költőiségére. Akinek a füle állandóan a telefonkagylóra tapad, az nem tud mit kezdeni a költészettel, (noha olykor a telefonnak is megvan a maga sajátos költészete), nem jut rá ideje. De aki templomba jár és imádkozik, az bevezeti életébe a természetfölöttit és költészettel táplálkozik. Ezért látom az Egyházban a költők menedékét.

1942 szeptember 5. Tegnap, míg arra vártam, hogy W. parancsnok fogadjon, ezt írtam jegyzőkönyvembe: „Úgy tereltem gondolataimat az ég mezőin, mint a bárányokat, s most ott fönt kóborolnak a széllakta nagy térségeken. Írások Pásztora, nyujtsd ki föléjük pásztorbotodat; az nem hagyja elveszni őket. Legelésszenek szavadnak nyugalmas legelőin, zajtalanul áradó vizeid mentén. És pihenjenek tekinteted csöndes, nagy áldásának árnyékában. Enyhe és hatalmas kezed vezesse vissza őket hozzád, ha eltévednek a kételkedés völgyeiben, ahol a halál árnyéka lakik. Hangod nyugtassa meg őket, Uram, és szelídüljön meg szívük verése amaz éjszaka közeledtén, mely rövidesen elborítja a földet“.

1942 november 12. Nem tudom, hová megyek. Vak vagyok, megragadom Krisztus köntösének szegélyét és nem kérdezősködöm többé az út felől, amelyen menni kell, sem afelől, hogy utunknak mi a célja; mert az út is, a cél is, együttesen, Isten.

1943 január 4, New-York. Gyakran tűnődöm rajta, hogyan élnek, akiknek nincs mit fölronniuk maguknak. Egy tiszta lélek oly titokzatos! Tegnap este, ahogy elgondolkoztam, egyszerre mintha ama benső képek egyikét láttam volna, melyek az utolsó öt-hat évben nem egyszer meglátogattak. Nagy, erődfórman épült, de alacsony, egészen lapos város jelent meg lelki szemem előtt, hatalmas síkságon, alkonyatkor. Tétova fény áradt belőle; a következő pillanatban már tudtam, hogy ez a város a lelkünk, s a fény a kegyelem fénye. A bástyákon fegyveres férfi járkált: az emberi akarat, mely a lélek bástyáin őrködik. S a város körül a homályban komor, rongyos, loppal járó emberek tömege. Amikor egyik-másik ödöngő a falakhoz közelített, az ór kardjával elkergette; mégsem tudta megakadályozni, hogy végül egy-kettő be ne szökjék, majd mások is ne kövessék őket, s egy óra múlva az egész város e rongyos csavargók kezére ne jusson, akik elképzelésben a kevelység és bujaság gondolatait jelképezték.

1943 január 16. Szent Ágoston Vallomásait olvasom újra. Úgy látszik, megtérése után egycsapásra végzett az érzékek örületével. Csodálatos szavakkal szól a szörnyű láncról, melyet gyönyör-

ködve vonszolt maga után. Egész ifjúságomon végigkísértett egy eszményi világ álma, melyben ismeretlen a nemiség gondolja, mert a szenvedéseket, melyeket okoz, mértéktelenül nagyoknak láttam a testi örömközhöz képest. Nem véletlen, hogy a szerelemnek is *passio* a neve.

Egész nap a Prédikátor Könyvének egy verse járt a fejemben: „Isten az örökkévalóságot az ember szívébe helyezte“. Tegnap betértem egy kis templomba a hatvankettedik utcában. Este kilenc óra volt. A templom üres; két nő beszélgetett halkán egymással, két fejkendős olasz asszony; s középpütt fekete lepel alatt egy halott a ravatalon. Megpróbáltam elképzelni, hogy ez a halott én vagyok s egyszerre más fényben láttam egész életemet; megdöbentett, mily keveset teszünk azért, hogy Istenhez közeledjünk és állandó hívásaira feleljünk.

1943 január 30. Gershwin egy dallamát hallottam az imént. Először alighanem 1938 júniusában találkoztam vele, s aztán azon a nyáron valami rendkívüli jóserővel jutott eszembe újra Svédországban; mert ez a melódia azt mondta nekem a zene beszédünkét fölülhaladó nyelven: „Vége van a boldogságnak“. Úton jártam, éjszaka, csillagos ég alatt, nem messze egy kis falutól; nem emlékszem már a nevére. Egyedül voltam, s elfogott ez a szörnyű sejtélem. Július vége volt, szénaillattól balzsamos éjszaka, s a csillagok, szinte marokszám hintve szét az égbolt szakadékaiban, az egyetlen igazi dicsőségről beszéltek, Istenéről, s az egyetlen valódi örömről, a lélek öröméről. Éreztem, valami megnyílik előttünk és azzal fenyeget, hogy elnyel, de hogy mi az, nem tudtam. Amikor értesültem róla, hogy Hitler egymillió katonát vont össze a csehszlovák határon, azt gondoltam: „Ezek a szokásos évi hadgyakorlatok, arra való, hogy elképezzék a világot, semmi másra“. Lelkünk, melyet oly kevéssé ismerünk, sokkal tájékozottabb afelől, ami a láthatatlan világban végbemegy, mintsem értelmünk gyanítaná.

1943 április 7. A bűn olyan magányt teremt a lélekben, amelyet szavakkal ki sem tudunk fejezni, mert eltávolítja tőlünk Istent, és abszolút módon véve a dolgot, nincs más valódi jelenlét, csak Istené, és nincs valódi magány, csak ott, ahol ő nincs jelen, (ha egyáltalán lehet értelmük e szavaknak). A közönséges magányt illetőleg elámíthat a szerelem és olykor a barátság, de a természetfölötti magányt nem szüntetheti meg más, csak az Isten.

1943 május 8. Soha nem tudok úgy nézni Dürer ülő Krisztusára, hogy a szívem el ne szorulna, mert úgy érzem: főként mlattam van, hogy ennyit kell szenvednie. Kinek beszélhetnék erről anélkül, hogy nevétségessé válnék? Pedig ezt a hatást kelti bennem ez a kis rajz; s nem tudom, vajjon nem ezt a hatást kell-e keltenie bennünk. Mert különben, ha azzal nyugtatjuk meg magunkat, hogy ez a mérhetetlen bánat az egész emberiség bűne miatt szakadt rá, személyes felelősségünk érzése jelentősen meg-

fogyatkozik. Nem azt akarja-e Isten, hogy üdvösségünk ügye úgy tűnjék föl előttünk, mint nagy küzdelem közte és köztünk, közte és külön-külön minden egyes ember közt, mintha minden egyes ember egymaga volna a földön, vagy pontosabban, mintha minden egyes ember külön-külön maga volna az egész emberiség?

1943 június 3. Lelkünkben az őr nem lehet misztikus olvasmányokkal betölteni; legalábbis ez nem volna egyebé, mint becsapni éhségünket. Mi sarkal arra, hogy ennyi vallásról szóló könyvet vásároljunk? Kétségkívül van bennük valami „vonzó“; de látni magunk körül ezt a rengeteg könyvet s magunkban azt a nagyon is kevés kereszténységet — vajjon nem nyugtalanító-e? Titokban azt gondolom, egy jól elmondott Miatyánkból többet épülhetünk, mint ezekből az ívekből, melyeken kíváncsiságunkat legeltetjük, de szívünk „szomjasabb marad, mint annakeelőtte“. Sokkal inkább vágyunk a tudásra azért, hogy tudjunk, mintsem azért, hogy általa jobbak legyünk. S ha mind a könyvek nem tanítanak meg arra, hogy szeressük felebarátunkat, mi maradandóra tanítanak hát?

1943 július 27. Hogyan lehet meg nem látni, hogy Isten folytonosan formál minket? Drámánk jóformán sosem azon a síkon pereg, amelyen gondoljuk, és többnyire csak nagyon futólagos és siralmasan hiányos fogalmunk lehet róla. Egészen halálunkig titokzatosak maradunk önmagunknak s úgy állunk szemtől szembe önmagunkkal, mint idegenek, kik nézik és nem értik egymást.

1943 június 30. Előfordul, hogy oly gyakran és megszokászerűen gondolunk konvencionális fogalmakkal Istenre, hogy ez a nagy valóság; az egyetlen valóság, elhomályosul betanult mondataink mögött. Sok vallási gyakorlatnak éppen ez a veszélye. Meg kellene próbálnunk, hogy a maga újdonságában, örök frissességében gondoljunk Istenre. Időnkint, de ritkán, elfog a roppant misztérium homályos sejtelme s ilyenkor dadogva imádkozunk, ami sokszor a lehető legjobb imádság. Vajjon hányunkat töltött el valaha Isten jelenlétének érzése? Belemenekülünk vallásunk legmeghittebb formába — nem a valláséba, mondom, hanem vallásunkéba: abba, amit a szentség mindennapi elutasításával alkotunk magunknak... Tapogatódzva haladunk, nem tudjuk, kik vagyunk, mit cselekszünk, mi megy végbe bennünk, mert a világ kivájta a szemünket. Pénz, élvezet, becsvágy, siker kiölik belőlünk annak a rejtelemnek az érzését, amely ott lebeg körülöttünk, bölcsőnktől sírunkig... Pedig ennek az érzésnek nem volna szabad kiviesznie belőlünk, s állandóan ott kellene visszhangoznia bennünk a néma hangnak, mely azt mondja: „Enyém vagy, nem engedem, hogy elhagyj“.

1943 augusztus 11. Olykor elegendő tíz percig buzgón imádkozunk, hogy megérezzük: valami történik bennünk, lelkünk megpróbál kiszabadulni a világ béklyóiból; de a képzelet varázsa félelmetes. Mit remélhetünk többet, mint hogy mindvégig megőrizz-

zük hitünket, ahogyan csak tudjuk, mint egy égő gyertyát, melyet kabátunkkal burkolunk körül s úgy oltalmazunk a szélről; de elfeledhetjük-e, hogy tizenhat esztendőskorunkban egyszerűen szentek akartunk lenni; és akkor jártunk a helyes úton: az egyetlen igazán tiszteletreméltó becsvágy a világon a szentség.

1944 január 20. Azon elmélkedtem, milyen nagy szenvedés lehetett Krisztus számára a megtestesülés. Ki nem szenvedett életének ebben vagy abban a pillanatában, mert fogolynak érezte magát a testében? Mindenüvé magunkkal hurcoljuk ezt a börtönt, azokkal az állandó korlátokkal, melyeket a lélekre kényszerít. Pedig mi testből született emberek vagyunk; de hogy Isten legyen bezárva ebbe a tömlőcbe...

Kevésbé függeni a könyvektől, többet imádkozni. Az igazi könyv az imádság.

1944 május 6. Istent nem a könyvekben kell keresni — kivéve az evangéliumot, (ez azonban nem „könyvek“, ez: a Könyv) — hanem önmagunkban, mert Isten előbb van és sokkal inkább van bennünk, mint a könyvekben. Ő az, akit örökösen újra föl kell fedeznünk; örökösen, mondom, mert örökkévalóságunk bizonyára ezzel fog telni. A róla adott meghatározások gyakran csak akadályai annak az ismeretnek, amelyet fölőle szerezhetünk; a lelki könyvek, akármilyen gazdagok is, rendszereket alkotnak, márpedig semmiféle rendszer sem azonos Istennel, viszont nem egyszer előfordul, hogy az olvasó lelkében mintegy a rendszer lép Isten helyébe. Egy egészen egyszerű ember érzése Istenről sokszor lényegesen emelkedettebb lehet, mint amit a teológia professzorai mondanak el róla könyveikben. Egyre bizalmatlanabb vagyok azok iránt, akik nem tudnak úgy beszélni Istenről, hogy szövegeket ne idézzenek, mintha pusztán egy történelmi személyiségről volna szó.

1944 november 20. Ha valaha valamit komolyan vettem, az a vallás volt. Sokkal mélyebb közöm van hozzá, mint sokan gondolnák; számomra szorosan egybekapcsolódik a szeretettel, hiszen elsősorban szeretet. A többi, minden egyéb, bármilyen csillogó és vonzó is, mindig semmiségnek tűnt föl előttem, még akkor is, amikor engedtem vonzásának.

1945 február 1. Fölteszem a kérdést, anélkül hogy felelni tudnék rá: vajjon a vallási közömbösség nagyobb szabadságot ad a regényírónak? Miféle aggály gátolná annak a világnak a megteremtése közben, amelyet könyve lapjaira bíz? Könyv, halálos bűn nélkül? Ehhez Péguynek kellene lenni; és Péguy nem volt regényíró. Az igazi regényíró nem uralkodik a regényén, hanem egygyé válik vele, elmerül benne. Közte és alakjai közt a cinkosság mélyebb, mintsem gondolja, s ha azok vétkeznek, egy bizonyos módon ő is vétkezik. Ami a könyve, az egyben ő is, ha hisz a könyvében, ha átadja magát neki; és ha nem adja át, ha nem veti alá magát ama szörnyű dolog hatásának, amely agyából megszű-

letik — mert nem szörnyeteg-e a regény? — akkor nem is ír, legföljebb úgy gyártja a regényt. Ha ez így van, — és a leghalványabb kétségem sincs felőle, hogy igenis így van, — szeretném tudni, vajjon megférhet-e a regényírás a kegyelem állapotával. Erre a kérdésre nem tudok és nem akarok felelni. És félek a várható válaszoktól, a szellemes megoldásoktól. Soha megfélemedett keresztény jó regényt nem fog írni. Attól féltében, hogy megsérti Istent, bölcs laposságokat fog írni; s ki tudja, Isten nem a kockázatot akarja-e tőlünk? Ki tudja, nem az-e a módja annak, hogy tessünk neki és hivatásunkat teljesítsük?

1945 augusztus 28. Kissé megriaszt egy érzés; egyre nő bennem az évek folyamán s nem tudom másként kifejezni, mint ha azt mondom: az élet mélyén, úgy, ahogyan a világ fölfogja, nincsen semmi. Van ennek értelme? Meg kellene magyarázni, de nem tudnám megtenni anélkül, hogy sok zavart ne keltenék. Ilyen hevesen érezni életünk semmiségét: ez talán kegyelem, de elég féltelmes. A szavak, melyeket hallok, a léptek, melyek körülöttem jönnek-mennek, némileg elterelik figyelmemet erről az élményről, mely igen határozott bennem és gyakrabban jelentkezik, mint azelőtt... Hajdan szenvedélyesen érdekelt az élet nagy látványa, érdeklődve néztem minden rezdülést, megpróbáltam megrögzíteni, mert hittem benne. Egy szép arcot, melyet véletlenül pillantottam meg az utcán, aprólékosan leírtam a naplómiban. Ma eszembe sem jut. Nem tudok benne úgy hinni, ahogyan kellene. Valami visszahúzódik bennem a világtól; nagyon is jól látom, hogy nincs más valóság, mint az Isten.

1945 október 20. Sokat gondolkodtam a testi örömről s azon, hogyan támadhatja meg a hitet. Soha eddig teológus még nem tudta megmagyarázni nekem, hogyan érinthetik a test bűnei a lelket. Voltaképpen nem a test a vétkes, hanem a lélek, aki beleegyezését adja. Itt a rejtély. Mint szellem, hogyan egyezhetik bele valamibe, amit kárhoztat? De akárhogy is, a tény nyilvánvaló: az érzékiség a hitetlenség melegágya.

1945 november 29. Beszélgetés egy pappal a csalódásról, melyet akkor érez az ember, ha megismerkedik egyes írókkal, akiknek a műve igen becsülésre méltó ugyan, de úgy látszik, a művük színvonala alatt élnek. „Ez onnét van — feleli C. atya — hogy minden szellemi energiájukat fölemészti a művük, s nem marad elég erejük hozzá, hogy magasabb színvonalon éljenek“. Ha ez így van, magyarázatot találok arra is, miért tapasztalható nem egy megtérés esetében a tehetség látszólagos csökkenése. Aminek a könyvekben kellett volna meggyilatkoznia, beleárad a mindennapi életbe. Reméljük, hogy a jó írók, akik rossz keresztények, mégis megmentik lelküket, jó könyveik révén!

ESZMÉK ÉS TÉNYEK Irja Mihelics Vid

Száz évvel ezelőtt, 1853-ban egy amerikai gőzös futott be Brémába. Postai szállítmányában magával hozta az első nyomtatványokat, amelyek szakszerűen ismertették az Amerikában nagy elterjedtségnek örvendő spiritizista összejöveteleket. Napok sem teltek bele s egész Bréma asztaltáncolatot adott. Követte a példát Páris és London is, és csakhamar általános divat lett Európában, hogy a jómódú unatkozók „teára és szellemidézésre” hívogatták vendégeiket. Ime tehát egy centenáriumi, amelyre nyilván egyikünk sem gondolt. Pedig hogy ezzel kapcsolatban is sok hasznos tudnivaló akad, mutatja az a remek tanulmány, amelyet Humphrey J. T. Johnson tollából a *Tablet* tett közzé.

Spiritizmuson általában „szellemidézés” szoktunk érteni, a fogalom azonban tágabb ennél, mert körébe tartoznak mindazok a más természetű próbálkozások is, amelyek érzékelhető összeköttetést szeretnének teremteni egyfelől az élő emberek, másfelől a pusztán szellemi lények, különösen a megholtak lelkei között. Valaminő formában persze mindig megvoltak ezek a törekvések s a modern spiritizmust csak az egyik változatnak tekinthetjük. Ennek hátterében a hydesvillei eset áll. Hydesville egy New York közelében fekvő községnek a neve. Itt volt akkoriban egy ház, amelyben már régóta nem lakott senki, mert úgy hírteltek, hogy kísértetek járnak benne. Egy Fox nevű család 1847-ben mégis beköltözött az épületbe. A továbbiakat már a spiritizmus hívei mesélik el. Eszerint a család két kislánva felfedezte, hogy az éjtelenül ismétlődő titokzatos kopogások egy értelmes túlvilági lény jeladásai akarnak lenni. Az abécé bizonyos betűinél való kopogásokból azután kiolvasták, hogy a szellem egy olyan ember lel-

ke, akit valamikor ebben a házban meggyilkoltak és elástak. A pincében találtak is Foxék egy csontvázat. Az egyik leány, Kate jelenlétében, aki az első médiumként vonult be a spiritizmus történetébe, más rejtelmes dolgok is adódtak, főleg azonban az asztallábal való kopogtatás bizonyult a legegyszerűbb módnak arra, hogy a szellemmel vagy szellemekkel érintkezzenek.

Bárhogy is vélekedjünk mindezekről — én magam például semmiféle „természetfölötti” magyarázatot sem fogadok el —, tény, hogy amikor az említett hajó megérkezett Európába, odaát már legalább félmillió ember vallotta magát spiritisztának. Itt Európában azután — mint Johnson írja — már a kezdet kezdetén négyféle felfogás alakult ki. A racionalisták arra az álláspontra helyezkedtek, hogy ha öntudatlanul is, de azok mozgatják az asztalkát, akik ujjukat ráéve körülötte ülnek. A „mezmeristák”, vagyis az élő test mágneses voltának hirdetői azt állították, hogy az asztalka mozgását a körülülők testéből kisugárzó mágneses erő váltja ki. Maguk a spiritiszták természetesen a megidézett szellemnek tulajdonították a mozgást. Végül az egyháziak közül sokan hajlottak arra, hogy az ördög művét keressék benne. A különös csak az, hogy a kérdés még ma, száz év múltán sem jutott nyugvópontra. Johnson a maga részéről Oliver Lodge nézetéhez csatlakozik. Eszerint az az erő, amely az asztalt mozgatja, végeredményben a körülötte ülő személyek izmaiból ered, ennek az erőnek új át azonban matematikailag nem tudjuk rögzíteni. Az asztaltáncolás — jelenti ki Lodge — mindenképen fizikai jelenség és más nem is lehet. Hozzáffizi azonban Lodge, hogy mint fizikai jelenség, csupán „incipient” jelenség, aminek

pontos értelmével, sajnos, nem vagyok tisztában, mert az angol jelzőt iordíthatjuk úgy is, hogy „kezdeti”, meg úgy is, hogy „kezdetleges”.

Elmondja a továbbiakban Johnson, hogy Angliára vonatkozóan is sok feljegyzés maradt fenn a spirítizmus első idejéből, hitelességük azonban ugyancsak vitatható. Egy levél például, amelyet Browning asszony írt a nővérének, élénk színekkel festi azt az ijedelmet, amely Milner Gibsont, a londoni kereskedelmi kamara elnökét fogta el, amikor az asztal, amelynél ebédelte, ferde síkban hirtelen a levegőbe emelkedett s a földre szórta minden terítékét. Egy másik levél szerint, amelynek Andrew Lang az írója, hasonló rémületen ment át a történetirő Maucalay is. Általában azért az angolok megőrizték józanságukat s inkább csak társasági szórakozásnak tekintették a spirítizmust. Ezzel szemben Franciaországban vallási kultusz is támadt belőle. A kultusznak Hippolyte Rivail volt a kezdeményezője. Rivail azzal állt elő, hogy egy szellem, aki az „igazság szellemének” nevezte magát, kinyilatkoztatta előtte az a vallást, amely egyedül méltó a Teremtőhöz és lelkes teremtményéhez. Az erre vonatkozó tanításban, amelyben Rivail „Allan Kardec” írói néven tett közzé, az újplatonizmus keveredett össze a keleti bölcseslettel. Egyik sarkalatos tétele volt, hogy az emberben három réteget kell megkülönböztetni. Van fizikai teste, amely a halállal veszendőbe megy. Van lelke, az u. n. „perispirit”, amely mint finom éterikus anyag a halál után is megmarad, legalább is egy ideig. A megholtak ennek segítségével érintkeznek velünk s ez az anyagszerű lélek teszi lehetővé a „paranormális” jelenségeket is, amilyen a „megjelenés” vagy a két helyen tartózkodás. Végül van az embernek megsemmisülhetetlen tiszta szelleme is. Ha az elhunyt nem emelkedett életében a tökéle-

tesség kellő fokára, akkor újraszülé-
dik a földre, ha azonban nincs már
erre szüksége, akkor a szelleme
mind magasabbra hág a túlvilági
szférákban s egyre többet vet le éte-
rikus lelki burkából.

A spirítizmus egyik kritikusa, Lucien Roure azt hiszi, hogy abban a nagy sikerben, amelyet 1853-tól 1860-ig aratott Franciaországban a spirítizmus, jelentős szerepe volt a szabadkőművességnek is. Roure szerint ugyanis a vallási kultuszá alakított spirítizma elméletet szinte hiánytalanul megtaláljuk Willermoz és Saint-Mar'in „illumínista” szabadkőművességében, amelynek Lyon volt az otthona a nagy forradalom előestjén. Mindenesetre meglepő ez számunkra — jegyzi meg Johnson —, mert a francia szabadkőművességet mi egészen más oldaláról ismerhetjük meg. Igaz viszont, hogy akkoriban, amikor a spirítizmus népszerű lett Franciaországban, a Nagy Oriens csak nemsokkal előtte tett ünnepélyes nyilatkozatot arról, hogy hisz Isten létében és a lélek halhatatlanságában. A Comte-féle pozitivizmus csak a második császárság utolsó éveiben hódította meg a párholyokat.

Az úgynevezett szellemek teológiai kijelentései egyébként, akár kopogó asztalok vagy betűsoron gördülő pénzdarabok, akár révületbe esett médiumok közvetítették azokat, semmi figyelemreméltó sem tartalmazznak. Daniel Douglas Homeról, az eddig leghíresebb „fizikai médiumról”, olvashatjuk Elizabeth Barrett Browning emlékezősében, hogy elragadtatásban tett „kinyilatkoztatásai” miben sem különböztek azoktól a „locsogásóktól”, amilyeneket bármely ötdírangú gyülekezésben hallhatunk. Pedig Browning szilárdan hitt Home természetfölötti képességeiben. Általában a „közvetítők” kínos gonddal igyekeztek jó benyomást kelteni. Thomas Adolphus Trollope, a regényíró fivére is kiemeli,

hogy azokon a szeánszokon, amelyekben részt vett, a katolikusokhoz katolikus, a protestánsokhoz protestáns, a racionalistákhoz racionalista módon szóltak a szellemek. Amikor például egy anglikán társaság megkérdezte az akkoriban elhunyt Channing, híres unitárius hittudós szellemét, hogy immáron miként gondolkodik Krisztus istenségéről, a mindkét felet kielégítő válasz ez volt: „Isten költözött az emberi testbe.“ Thurston katolikus pap jegyezte fel, hogy Amerikában azok a szellemek, akik Loyolai Szent Ignácnak és Xavéri Szent Ferencnek nevezték magukat, szabad bebecsátást kértek a jezsuiták számára.

Nem meglepő így — állapítja meg Johnson —, hogy eleinte sokan akadtak, még a katolikusok között is, akik úgy vélekedtek, hogy a spiritizmust az egyház szövetségesének kell tekinteni. Ez volt a nézete Newman bíboros egyik barátjának, Dunravennek is, aki utóbb át is tért a katolikus hitre. Dunraven kikelt azok ellen, akik „a hazugság atyjának”, a sátánnak merik tulajdonítani „Urunk szeretetét és az Ő akaratában való megnyugvást”, amivel ő a lelkes spiritisztáknál találkozott. Mások is nyilatkoztak akként, hogy személyesen tanúsíthatják, milyen „áldásos befolyást” gyakorolt hitükre és életükre a spiritizmus. Nem kevesen állították, hogy a spiritizmus vezette vissza őket a valláshoz. Rövidesen azonban mindez megváltozott, mert a szellemek a jámbor elmélkedésekkel csakhamar szakítottak s mind hevesebben támadták a dogmákat, főleg az örök büntetés tanát. Ma az a helyzet — jegyzi meg Johnson —, hogy a francia médiumok között nincs egy sem, aki katolikusnak vallaná magát.

A protestantizmustól, legalább is Angliában, valamivel később szakadt el a spiritizmus. Része volt ebben Homenak, a már említett híres médiumnak is, aki egyik elra-

gadtalásában közölte, hogy a tiszta szellemek világa nagy meglepéssel és örömmel fogadta a francia hugenotta páp, Edmond de Presensé Krisztus életéről szóló könyvét, amelyet a szerző Renannak szánt válaszul. Kisvártatva azonban a protestánsoknak is tapasztalniuk kellett, hogy a mennyek országát a spiritiszták gyorsuló ütemben alakítják át valami földöntúli örömtanyává, majd pedig őket is végkép viszszaariasztották azok a törekvések, amelyek az ujramegtestesülés, a reinkarnáció eszméjét vitték bele a spiritizmusba.

Angliában, mint már mondtuk, a spiritizmusnak nem támadt olyan képviselője, aki összefüggő vallás-szerű tániást kívánt volna nyújtani. Még a legközelebb Stainton Moses járt ehhez, aki anglikán pásztor és az oxfordi egyetemen előadó volt. Ő alapította a londoni spiritiszták szövetséget. Mint termékeny spiritiszták író kezdte, igazi hírnévhez azonban mint fizikai médium jutott. (Tudvalevően kétféle médiumot különböztet meg a spiritizmus: fizikai és intuitív médiumot. Az előbbihez fizikai, az utóbbihoz intuitív jelenségek kapcsolódnak. Fizikaiak: kopogás, tárgyak elmozdulása, tárgyaknak vagy magának a médiumnak lebegése, fényhatások, a szellemek látható megjelenése, az u. n. materializációk. Intuitív jelenségek: beszélés, írás, rajzolás, festés.) Mosesről azt állították a barátai, hogy legalább három alkalommal felemelkedett előtük a padlózatról és perceként a levegőben lebegett. Az egyik szellem, akire Moses többször hivatkozott, „Samuel Wilberforce püspök”, a másik „Szent János evangélista”, a harmadik „Szent Hippolit” volt. Kijelentette azonban Moses, hogy az általa kapott közlések is csak ritkán erednek a megholtak lelkeiktől: többnyire azok a „földhöz kötött szellemek” szólalnak meg, akik értelmi képességeiknél

fogva az „alacsony rendbe” tartoznak. Ezzel kapcsolatban megjegyzi Johnson, hogy nyentaja szellemeket nem ismer sem a katolikus, sem a protestáns teológia, csupán egyes magánvelemények állítják létezésüket. Így például Robert Kirk aberfoylei lelkész abban a képzetudós könyvében, hogy nem „tiszta szellemek”, hanem van valami könnyű testük is — hasonló nyilván ahhoz, amelyet a spiritiszták ma „asztrál-testnek” hívnak —, „valami tömör ködszerűség, amelyet legjobban szürkületkor látni”. Gérard de Nerval írásaiból tudjuk továbbá, hogy voltak egyházi személyiségek a XVIII. században is, mint a bencés Dom Pernetty, Nagy Frigyes könyvtárosa is, akik úgy gondolták, hogy az ókor istenei is ilyesféle „elemi szellemek” voltak s mint ilyenek nem is vettek részt annakidején a démonok és az angyalok őseredetű tusájában.

Ezek a gyermekded elmejátékok mindenestre kevés szerepet visznek ma a spiritizmusban — állapítja meg Johnson. A túlnyomó többség abban a hiszemben fordul médiumokhoz, hogy általuk üzenetet kaphat egykor élt kedveseitől. Az a diadal azonban, amelyet a múlt század ötvenes éveiben jósolt magának a spiritizmus, messzemaradt attól, hogy bekövetkezzék. Semmiképen sem váltotta valóra azt az igényét és ígérését, hogy összeköttetést fog teremteni köztünk és az elhunytak között. Nem állíthatjuk azonban, hogy azokat a jelenségeket, amelyeket a spiritizmus természetfölötti beavatkozásnak tüntet fel, sikerült volna már napjainkra kielégítő módon megmagyarázni természetes folyamatokkal. A médium elragadtatását kétségkívül felfoghatjuk úgy is, mint az önhipnózis egyik formáját. A „közlők”, akikre a médium hivatko-

zik s kiket a körülülők hajlandók a megholtak lelkeinek tekinteni, minden valószínűség szerint nem egyebek, mint a médium saját személységének esetleg öntudatlan megnyilvánulásai. Olyan esetekben azonban, amikor a médium a saját tapasztalásait és ismereteit felülmúló, ellenőrzöttén igaz tájékoztatásokat is nyújt, például földrajzi vonatkozásúakat, nyilván gondolnunk kell azokra a nem mindennapi parafizikai képességekre — távolbalátás és világoslátás —, amelyeket a tudomány csak napjainkban vett komoly vizsgálat alá. És ha a fizikai médiumoknak a száz év alatt leleplezett rengeteg csalás és szélhámosság nyomán mincs is valami nagy becsületük, elfogultság nélkül ma sem állíthatjuk, hogy ne lennének itt is még megfejtésre váró kérdések.

Katolikus részről a legfontosabb hivatalos állásfoglalás, amelynek a spiritizmus történetében is jelentősége van, az a körlevél, amelyet a Szentszék 1856 augusztus 4-én intézett a világ püspökeihez. Ez az okmány igen hosszú előkészület után született meg, mert — mint Castracane bíboros mondta a akkoriban egy francia főpapnak — az emberileg lehetséges legnagyobb gonddal kívánták elejét venni bármiféle elcsúsztatásnak. A körlevél kijelenti, hogy a „magnetizmus” tanulmányozása és a vele való kísérletezés önmagában nem esik tilalom alá, csak ne legyen a cél, amelyet követnek, meg nem engedett vagy erkölcsileg rossz. Amíg azonban a hipnotizmus és a magnetizmus esetében csupán a visszaéléseket itéli el a körlevél, a spiritizmust már teljességgel kárhoztatja. Negyven évvel később a Szent Officium kifejezetten elítélte azt a gyakorlatot is, hogy „jámbor” spiritiszták Szent Mihályhoz intézett imával vezették be üléseit.

Az első világháború alatt a spiritizmus új népszerűsége kapott, úgy

hogy volt egy időpont, amikor az illetékesek pápai körlevél szükségét mérlegelték. Nem következett be, de 1917 április 24-én a Szent Officium újabb rendeletet bocsátott ki, amely még azt is tiltja, hogy valaki pusztán csak tanulmányozás okából is részt vegyen spiritiszta összejöveteleken. Johnson megjegyzi, hogy voltak, akik mint kutatók kezdtek foglalkozni a spiritizmussal, a végén azonban maguk is médiumokká váltak. Minthogy azonban a Szent Officium nem határozta meg rendeletében a spiritiszta „szeánsz” fogalmát, kétség maradt fenn abban a tekintetben, hogy vonatkozik-e a tilalom azokra a médiumokkal folytatott laboratóriumi kísérletekre is, amelyeknél a kísérletező nemcsak nem hívja segítségül a szellemeket, de még csak nem is gondol szellemekre. E tekintetben az igenlő és a tagadó nézeteknek egyaránt vannak ma képviselői a katolikus irodalomban.

Költőkről már sokat olvashattunk, aránylag keveset azonban a költők szüleiről — állapítja meg egy újabb eszmefuttatásában Antonio Bruers. Oka pedig mindenbizonyal az, hogy a legtöbb költő a szülők akaratára ellenére lett költő s rendszerint a szülők voltak az utolsóak, akik megbékültek „elrugaszkodott” gyermekük „nem komoly” tevékenységével. Arra, hogy maguk a szülők is, főleg az apák, buzdították volna költőnek induló gyermeküket s a költői kibontakozás érdekében áldozatokat is vállaltak volna, alig ismer példát az irodalom története. Ennek a történetnek szempontjából tehát nem olyan fontos a szülők szerepe, hogy különösebb figyelmet érdemelne.

A legtöbb költő pályafutása családi drámával kezdődik: a szülők mindent elkövetnek, hogy gyermeküket olyan foglalkozásra kényszerítsék, amely nyugodt és biztos megél-

hetéssel kecsegtet. „Carmina nondant panem”, versek nem adnak kenyérét — hirdette már az antik bölcseség. Egyedül az apai parancsra végzett Petrarca is jogi tanulmányokat s erre a parancsra irakozott be Boccaccio is az egyetemre, az utóbbi még némi örömmel is, mert legalább attól menekült, hogy be kelljen lépnie apjának, a gazdag kereskedőnek vállalatába. Józanul gondolkodva nem is rohajtuk meg az ilyesmikért a szülőket. Még a legújabb korban is ritka az a költő, akit a versei el tudtak tartani. A vagyontalanoknak, ha rendezett körülmények között óhajtottak élni, előbb-utóbb valami prózai kenyérkereső mesterségre is rá kellett fanyalodniok. Viszonylag szerencséseknak mondhatták magukat, akik újságírók, vagy — mint Carducci is — tanárok lehettek, mert adódtak jóval távolabb eső, egészen száraz foglalkozások is. Carlo Porta például bankpénztárosként élte le életét.

Azok közül az esetek közül, amikor az atyai szeretet mégis fölébe kerekedett az anyagiakért való aggodásnak, Bruers kettőt emel ki. Nagyon jellegzetes és megható mind a kettő. Az egyik Vincenzo Monti esete.

Az olasz költő apja, Fedele Monti, kisbirtokos volt Romagnában. Amikor rájött, hogy a fiát egyéb sem érdekli, csak a versek és a verselés, megpróbálta, hogy letérítse a veszedelmes útról. Monti addig kiadatlan műveinek 1832. évi első kiadásában az életrajzi adatok közt találjuk a következőket: „Monti engedelmesskedett ugyan apjának s nekilátott a mezőgazdasági munkának, de annyira szórakozott volt s annyira nem esett nyére az egész, hogy a birtoknak semmi haszna sem lett belőle. Monti szíve a költőknél maradt s hacsak ideje engedte, szobáskájába szaladt és beletemetkezett a könyveibe. Érezte viszont a jószágot és a szeretetet az atyai in-

telmek mögött s méltányolta is azokat. Egy alkalommal annyira meghatódott, hogy tökéletes engedelmességre szánta rá magát. Behívta apját a szobácskába, ahol már előbb tüzet gyújtott a kandallóban, és halálra vált arccal, reszkető kézzel egymásután a lángokba dobta könyveit. A lelki erőszak azonban annyira kimerítette, hogy amikor az utolsó könyvtől is megvált, eszméletlenül roskadt össze a tűzrakás előtt. Apja karjai közt tért később magához, akinek könnyei most már egybefolyhattak az övéivel. A derék Fedele azonban megindultságának és megelégedésének más látható jelét is adta, mert amikor kiment a szobából, az asztalon hagyott tizenkét flórenci aranyat. S ennek köszönhető, hogy az olasz költészet olyan fényes névvel gazdagodott. Vincenzo ugyanis nem birt ellenállni a mindennél hatalmasabb hangnak, amely belülről sürgette. Rohanva rohant a közeli boltba s újból megvásárolta a könyveket, amelyeknek még ki sem hűltek otthon a hamvai. Apja most már nem is szegült ellene az annyira nyilvánvaló hivatásnak, csak azt szerette volna, ha Vincenzo a költészet szegény műsája mellé a jogi vagy orvosi tudományban egy tehetősebb műsát is választ. Am ez a kívánsága sem teljesedett, mert meddő kísérletezések után a ferrarai egyetemről is búcsút vett Vincenzo s arra az útra fordult be, amelyre már előtte Ovidius, Tasso és Metastasio.”

A másik eset Friedrich Schilleré. Apja, Johann Kaspar Schiller előbb felcser volt a bajor hadseregben, majd a württembergi katonasághoz lépett át, ahol őrnagyi rangot ért el. A Hétéves háború befejezése után visszavonult és gazdálkodni kezdett, csakhamar azonban engedett az uralkodó herceg hívásának, aki kerteszefti felügyelővé nevezte ki a kastélyához. A család így rendezett anyagi viszonyok között élt s

Friedrich, aki korán kitűnt tehetségével, zavartalanul végezhetette tanulmányait. Bár az irodalom sokkal jobban érdekelte s akkoriban már maga is verselgetett, eleget tett apja kívánságának, s megszerzte az oklevelet a stuttgarti egyetem orvosi karán. Utána 1780-ban katonaoorvosként a herceg szolgálatába állt. A herceg azonban nem nézte jószemmel a fiatal Schiller irodalmi tevékenységét s a költő, aki amúgyis nehezen tűrte a katonai fegyelmet, egy szép napon egyszerűen megszökött. Képzelték, milyen kellemetlenül érintette a dolog az édesapát. Valami nagyon nagy fájdalomról azonban mégsem beszélhetünk, mert az apa akkor már sejtette, hogy milyen természetű dicsőség vár a fiára. Nemsokkal előtte történt ugyanis, hogy megsüggék neki: fiának egy drámáját most szedik a stuttgarti nyomdában. Johann Kaspar késedelem nélkül felkereste a hiadót, megkérte, hogy mutassa meg neki a kéziratot s ott egyúttében végigolvasta az egészet. Mély megindultsággal ment utána haza, felretette mezőgazdasági szakkönyveit s attól kezdve egyebet sem olvasott, mint irodalmi, történelmi és kritikai munkákat. Mindez pedig azért, hogy jobban megértse és hozzá tudjon szólni fia költészetéhez. Amikor 1796-ban meghalt, fia már egyetemi tanár és hírneves költő volt, aki Goethét is barátai közé számíthatta. A Jenában tartózkodó Schiller így írt akkor az édesanyjának:

„Ha nem is jelennék meg előttem, hogy mi minden volt apám nekem és mindannyiunknak, nem tudnék mélységes meghatódás nélkül gondolni arra, hogy befejezést nyert ez a dolgos és hasznos, annyira egyenes és becsületese élet. Nem, valóban nem kis dolog, hogy oly hűséges tudott mindvégig maradni önmagához egy hosszú és terhes életem át, hetvenhárom éves korában pedig ennyire tiszta, ennyire mocsoktalan

szívvel hagyhatta el a világot. Bár csak megszereznék szenvedései számomra a kegyelmet, hogy hasonló ártatlanságban fejezhessem be az életemet, mert kemény próba az élet s az a magasabb rendeltetés, amelyre engem választott ki a Gondviselés, megannyi veszedelem is a szívre és a lelkiismeret tisztaságára. Apánk már boldog, kötelességünk mindannyiunknak, hogy példáját kövessük. Képe nem fog elmosódni soha a szívünkben s a fájdalom, amelyet elvesztése miatt érzünk, csak annál bensőbbben fog egymáshoz kötni minket.”

A nők színebb és melegebb érzelemvilága magyarázza — folytatja Bruers —, hogy az édesanyvák általában nem hátráltatják a költői próbálkozásokat, sőt nem egyszer elő is mozdítják a tehetség kifejlődését. Az egyik példában azonban, amelyet Bruers felhoz, nem is az édesanya visz jótékony szerepet, hanem az anyós, aki azonban — mint látni fogjuk — több volt az édesanyánál is.

Edgard Poe, aki 1809-ben született, magyon hányatott gyermekségen ment keresztül. Két éves korában elvesztette szüleit s egy Allan nevű íómódú házaspár vette magához. Örökre is fogadták — innen a kettős vezetéknev: Allan Poe. Az aszszony halála után azonban ellentétek támadtak férje és Edgar között. Allan ugyanis azt kívánta, hogy a fiatalember, aki már egyetemi éveit alatti is sok bajt okozott neki a könyvnyelmségével, lépjen be az üzletbe s iparkodjék hozzá hasonló rendes polgáreberré válni. Edgar viszont hallani sem akart erről. Inkább megszökött hazulról s írói képességeiben bízva fillér nélkül nekivágott a nyomorúságnak. Atyai nagynénjének, az özvegy Maria Clemm asszszonynak otthonában ismerte meg unokahúgát, Virginiát, ezt a törekeny, szinte légiés, igen szép leánykát, aki énekelt, hártán jászott és zongorázott. Edgar beleszerelt s ha-

marosan egybe is keltek. Virginia 14, a költő 25 éves volt akkor. Clemm asszszonynak nemcsak kifogása nem volt ellene, de még bátorította is őket. Gondolta, hogy védőszárnyai alá veszi a tehetséges költőt. Poe, amennyire csak tudta, már előbb is titkolta sivár anyagi helyzetét. Egy napon azonban kiderült, hogy Virginia tüdővészest s Edgar most már nem tudott megbírkózni a költéségtöbblettel, amelyet a gyógykezelés okozott. A fiatalok sorjában eladogatták mindentüket. Végül is Clemm asszszony úgy találta őket, hogy beteg leánya matrác helyett szalmán feküdt, takaró helyett a férje köpenyébe burkolódzott, meleget pedig csak a hozzá kuporodó macskánál kereshetett. Lehullt a lepel s az édesanya, ragynéni és anyós a legkisebb szemrehánvás nélkül vállalta mindazt, amit kötelességek tekintett.

Ezt írja rólok Barine: „Mind a kettőjüknek, Edgarnak és Virginiának szükségük volt Máriára, hogy anyóvenek és gondolkodjanak, hogy elégedettek legyenek és főleg, hogy szenvedjenek és síriának. Mária lett a derék mindenes: bevásárolt, ápolt, tanácsokat adott s intézte a pénzügveket. Ragvogó tisztaságot teremtett a lakásban. Még dolgozószobát is berendezett a köllőnek, négy faragott székkal, könyvtárvánnyal és íróasztallal. Miközben Poe dolgozott, Mária ott üldögélt a közelében, kávéfőzögetett neki és meghallgatta bölcselkedéseit. „S ez még nem minden. „Merkímélte Poet a megalázó látogatásoktól kiadóknál újságot és folyóiratot szerkesztőinél. Ő ment megházásokat keresni Edgar-ia, a szerény zseni számára, ő másolta le több példányban a verseket, vette át a visszautasított kéziratokat, egyezkedett a tiszteletdíjról és kérte az előleget. Az íradolmi világban ugyanolyan jól ismerték a tagbaszakadt testes anyóst, mint a vejét, és senki sem nevetett rajta.”

Virginia 1847-ben meghalt s attól kezdve Maria Clemm minden földi szeretetét „Eddy”-jére összpontosította. Maga Poe írja róla: „Több volt nekem, mint egy édesanya.” Két évvel később, amikor Poe hosszabb előadó-útra ment s már néhány napja nem adott életjelet magáról, Maria ezeket írta egyik barátjének: „Hogy hagyjaan magára Edoyt? Műy kegyetlen sértés! Hiszen nincs rajtam kívül senki, aki báorítsa, senki, aki gondját viselje, aki mellette aljon, amikor beteg es segísegre szorul. Enekedheinem-e vajaha is Virginia leanykam kedves es édes tekintetét, ezt a nyugodt, de anyyira sapadt arcocskát, azokat a drága szemeket, amelyek oly nagy szomorúsaggal néztek rám, amikor mondta: „Ugye anyukám, fogod vigaszalni es fogod gondozni az én szegeny kis Eadymet es nem fogod elhagyni soha, de soha? Igérd meg, édes anyukám, s akkor bekén hahatok meg.” Es én megigértem. S amikor majd találkoznak a menyenyekben, elmondhatom neki: Megtartottam az ígéretemet, én drágaságom.”

Ezen az előadó-úton történt, hogy Poet eszméletlenül szedték fel a baltimorei állomás mellett. Kórházba vitték, ahol öt nappal később, 1849 október 7-én meghalt. Mindössze 40 éves volt. Clemm asszony 1871 február 16-án halt meg, 81 éves korában. Öccse és veje — a fia mellé temették.

Nagy feltűnést keltett negyedszázaddal ezelőtt a zenei világban egy könyv, amely ezzel a különös címmel jelent meg: „A zajok muzsikája”. A szerző, Luigi Russolo részletesen kifejtette benne azt a nézetét, hogy a zenei kifejezés lehetőségei csak akkor érhetik el a teljesség határát, ha a tiszta hangok mellett, amilyeneket a szokásos hangszerek szolgáltatnak, felhasználják az életben előforduló zajokat és zörejekeket is. Russolo, aki

akkor már vagy 15 éve dolgozott az elméletén, a könyvben néhány zenei feladat megoldására is kísérletet tett. Hosszabb vita kezdődött ezzel, de a kérdés — mint M. Glinski írja — csakhamar elaludt s azóta sem merült fel jele annak, mintha a zeneszerzők valamelyest érdeklődnének iránta. Legutóbb azonban mégis fellépett Párisban egy fiatal szerzőből álló csoport, amely a zajok zenei alkalmazásának célszerűségét és szükségét hirdeti.

Ennek a csoportnak munkájáról számolt be nemrégiben a római filharmonikusok egyik estjén Pierre Buloz fiatal francia zeneszerző és kritikus. Előadása végén hanglemezzel bemutatott néhány darabot is, amelyekben „zaj-típusú” ütőhangszerek vitték az uralkodó szerepet. Glinski azonban megállapítja, hogy az előadásnak is, meg a bemutatóknak is inkább nemleges volt a hatása, ha a szorosan zenei benyomásokat vesszük figyelembe. Az előadás teljesen a kutatások, kísérletek és az idevágó matematikai számítások körében mozgott, a zenei szemelvények pedig olyan lármások és „közönségesek” voltak, hogy a hallgatóság nagyobb hányada időelőtt otthagya a termet. S noha ezen az alapon még nem lehetne végleges ítéletet alkotni, döntő mozzanat, hogy az új kísérletezők semmivel sem jutottak tovább, mint elődjük, Russolo. Sőt nem egy tekintetben Russolomég következetesebbnek és merészebbnek tűnik fel náluknál.

Russolo, aki akkoriban a futurizmus ígérete alatt állt, abból a tételtől indult ki, hogy a zaj végtelenül kifejezőbb, mint a hang. A tételt teljesen értelmetlennek érezhetjük — írja Glinski —, Russolo azonban minden tehetségét latba vetette, hogy érveket sorakoztasson fel mellette, s azt is kiemelte, hogy megállapításait csupán a mai tiszta skálánkra vonatkoztatja, amelyben a hangok végtelen és kimeríthetetlen

gazdagsága a nyolcadnak tizenkét félhangjára csökken. Idézte Rousseaut is, aki úgy nyilatkozott, hogy a melódia elveszíti emotív hatását, mihelyt a skálában rögzített hangokra korlátozzuk, mert így nem alkalmazhatjuk a természetben meglevő összes hang-közöket. Másfelől — mondotta Russolo — zenénket föltöbb gátolják emotív képességében a modern zenekar hangösszetételi hiányosságai. Ennek a zenekarnak ugyanis, még ha a leggazdagabb és tegteljesebb is, lényegében nincs több, mint négy vagy öt alapvető koloritja, amit a vonós, a fúvó és az ütő hangszerek kombinálásával kaphatunk meg. „Elérkezett tehát a pillanat — jelentette ki Russolo —, amikor elengedhetlenné vált, hogy túltegyük magunkat a hagyományos hangszerelés szűk körén és elismerjük a zajok létjogosultságát.”

Glinski szerint Russolo okoskodása sokkal határozottabb, megfoghatóbb és gyakorlatibb, mint a mai francia „zajkedvelőké”. Ő annak a feltevésnek hódolt, hogy a zajok esztétikai lehetőségei rendkívül gazdagok, de ugyanakkor figyelemmel

volt kutatásainak gyakorlati hatására is. Óvást emelt tehát az ellen, hogy a „zaj” fogalmát félremagyarázzák. Hogy a zajt zenei hangjelenségek forrásává teheszük, kell, hogy a zaj megfeleljen az akusztika elemi feltételének, azaz harmonikus legyen. Ebben az értelemben „zaj” Russolo szerint a szél, a sziréna vagy a dinamó süvitése. Az ilyen zajokat is előállító új „hangszerek” — vélte Russolo — gazdagabbak és hatásosabbak lennének a mai zenekar hangszereinél, mert módot adnának a természet összes hangjainak, a hangközök és árnyalatok egész végtelen skálájának felidézésére. Könyvében Russolo részletesen leírta az általa szerkesztett új hangszert is, amelyet „zajharmóniumnak” nevezett.

A kísérletek ezen a téren mindenképen érdekesek — fejezi be Glinski — s lehet, hogy általánosan elfogadható eredményeik is lesznek. Mindezideig azonban a francia „üttörők” semmiben sem haladták túl az igazi üttörőt, aki Luigi Russolo volt.

A KIS ÚT

„— Valahányszor felvetődött bennem a levélírás gondolata, mindig egy másik énemmel találtam szemben magamat, amelyik ilyenkor kegyetlenül rám olvasta, hogy csak dicsekedni akarok lelki problémáimmal, azt akarom, hogy az átlagnál különbnek tartsanak... Ez az én szememben oly visszatükröző, aljasnak megvetendőnek tűnik fel, hogy ebben az esetben a legbűnösebbnél is utolsóbbnak tartanám magam. Ettől a kettősségtől most sem tudok szabadulni.“

Ez a kettősség bizonyos fokig mindenkiben megvan, aki csak kissé is tudatos életet él. Mindenki van egy *én*, aki cselekszik, és egy másik *„én“*, aki mosolyogva vagy félve, szégyenkezve vagy megvigasztalódva, gyanakodva vagy reménykedve nézi és értékeli ezt a cselekvést. Ez abból származik, hogy van bennünk egy öntudatlan világ és van egy tudatos. Érzéseinket, cselekvéseinket jórészt az öntudatlan világ irányítja, öntudatos világunk pedig kritikát gyakorol e cselekedetek és indítások felett.

A komolyan törekvő, felelősséget ismerő, azaz *tudatosan* élő ember sokszor kerül abba a helyzetbe, hogy megdöbbenve kérdezi magától: „Lehetséges ez? Ezt tettem? *Én* tettem így? *Igy* tettem? *Ezért* tettem?“ És bizony sokszor szégyenkezik cselekedetei miatt...

Hogy ez a szégyenkezés ne legyen beteges önkínzás, hanem termékeny önmagára-ébredés, annak két alapfeltétele van: az alázatosság és az egyszerűség.

Az *alázatos* ember az igazságnak megfelelően akarja ismerni önmagát és azt akarja, hogy más is ilyennek ismerje. Az igazság pedig jelen esetben, hogy minden *erős* emberben nem két, de *sokféle* „*én*“ van, melyek közül hol az egyik, hol a másik érvényesül. De mind-egyik *én* vagyok. Aki csak a

manifesztálódó jót vállalja el „*én*“-je gyümölcsének, a rosszat pedig, amit tesz, azzal intézi el: „nem értem magam“, „nem ismerek magamra“, „nem *én* voltam“, „mintha más cselekedett volna általam“ — abban idővel egészen beteges magatartás fejlődhet ki. Úgyszólván teljesen kettészakadhat az „*én*“-je. Ezt a kettészakadást mozdítja elő, aki hibáit vagy bűneit olyan tulságosan megbélyegzi (aljas, megvetendő, utálatos, legutolsó, förtelmes), hogy végül is odajuthat, hogy az önszeretet egyszerűen felmenti a bűntudat alól: „Nem, te nem vagy, nem lehetsz ilyen! Ez nem te voltál!...“

Az *egyszerűség* erénye: komoly törekvés e kettősség kiküszöbölésére. A lélek legyen egyszerű! Az Isten is egyszerű, a léleknek is egyszerűnek kell lennie. Ennek az útja: keresni és szeretni azokat a lehetőségeket, amelyek öntudat alatti énemet felfedik tudatos énem előtt, azaz: komoly önismeretre tenni szert — a tudatomba kerülő rosszat nem tulajdonítani másnak, hanem magamnak, a bennem levő jót viszont Istennek, jó nevelőimnek, alkalmazott jó módszereimnek — a rosszal való megküzdést pedig türelmesen, állhatatosan, Istenben (és nem magamban) bízva megkezdeni.

Ha ráébredek, hogy „problémáimmal csak dicsekedni aka-

rok, azt akarom, hogy „másoknál különbnek tartsanak“, akkor mosolyogva kell megállapítanom: „Lám, nem is tudtam, hogy még ilyen gyerekesen hiú vagyok, — kell nekem a tamitó bácsi dicsérete, de úgy látszik kell, kicsi vagyok még — nem baj, majd felnövök — nem vétkes dolog ez a probléma-felvetés, megcsinálom — és ha majd azt gondolják, vagy mondják, hogy hiú és hengegő vagyok, nem sértődöm meg, hanem igazat adok nekik.“

Sokkal többet ér el így, mint hogyha vágyát „aljas“-nak tartva tudat alá nyomja, ahol az tovább gyakorolja feszítő és nyugtalanító hatását.

A lelkiélet útja csigavonal alakjában vezet fölfelé. Hosszú ideig cipeljük magunkat — azt hittük — előre, egyszerre csak ugyanazt a tájat látjuk magunk előtt. Elcsüggedve azt hisszük, hogy ime egy helyben topogtunk, pedig már sok száz métert emelkedtünk, de — csigavonalban járunk! f.

NAPLÓ

JULIEN GREEN 1900-ban született és tizenhat éves korában tért a protestantizmusból a katolikus vallásra, „a visszatérés minden gondolata nélkül“. Mint maga mondja, „a hit árnyékában nőtt föl, mert hiszen a halálon innenről nézve a hit árnyék“; Pascal volt rá döntő hatással: „El sem tudom képzelni, mi lettem volna, ha nem találkozom vele — írja. — Tizenöt éves koromban térdénállva olvastam a *Mystère de Jésus*-t“. Később fokozatosan levetkezte a „janzenista rigorizmust“, de — saját vallomása szerint — máig vannak „janzenista órái“ s egyik-másik aggályában ma sem nehéz fölfedeznünk, bár küzd ellene, a Port-Royal szellemének sugalmazását. Szeme olykor mintha túlságosan is a bűnre, akarata mintha szinte megbabonázottan a bűntől való menekülésre irányulna és értelmi meggyőződése ellenére a szívével mintha ott s abban is bűnt gyanítana, ahol annak nyoma sincs s ahol egyedül a mi magatartásunktól függ, hogy valami, ami magában közömbös, bűnössé válik-e. A Kisértő, úgy érzi, állandóan itt jár körülöttünk a világban; szorongva hallgatja suttogását. Vonzódik mindenhez, ami rejtelmes, ami meghaladja a köznapi érzéki tapasztalást; de nem „csodákat“ kerget s nem játszik, mint sok modern regényíró, hanem annak a láthatatlan világnak a nyomait s üzeneteit kutatja, amelyet semmivel sem érez kevésbé valóságának a láthatónál. Ott, ahol a fölületes olvasó csak fantasztikumot vél nála, Green világának avatottabb ismerője egy metafizikai, sőt vallási meggyőződés megnyilatkozását látja.

Megnyilatkozását, de sosem szándékos dokumentálását. Julien Green hitének őszintesége, e nagy templomjáró vallási élményének mélysége felől nem lehet kétség. „Hiszem — írja — mindazt, amit az Egyház hinnem elém ad, és nemcsak azt hiszem, amit ma tanít, hanem eleve aláírom mindazt, amit valaha mint hiendőt tanítani fog“. Azt azonban, hogy az irodalmat, a regényírást hite igazolására, védelmére vagy bizonyítására fordítsa, mindig elhárította magától. Amikor egyszer azt kérdezték tőle,

hatott-e a vallás arra, amit írt, így felelt: „Föltétlenül; de nem akartam, hogy ez látható legyen, s mindig gyanakodtam az olyan regényre, amely apológia akart lenni“. Maritain mondta első könyvéről (*Le Voyageur sur Terre*), hogy olyan ember műve, aki „misztikus síkon él“, s ő maga is elismeri: minden könyvében van bizonyos mély nyugtalanság, amit vallástalan ember sosem tapasztalhatott volna. De úgynevezett katolikus regényt sosem akart írni, ettől a műfajtól idegenkedik; „de — írja — meggyőződésem, hogy minden egyes könyvem, bármily távol lássék is a rendes és általánosan elfogadott vallásosságtól, lényegében csöppet sem kevésbé vallásos, (mint e katolikus regények). Az alakok szorongása és magánya majdnem mindig arra szorítkozik, amit a világon levés iszonyának neveztem, annak minden formájában“. Tematikája kétségkívül nem úgy katolikus, mint egy Mauriacé vagy Bernanosé, s a „megoldásai“ sem katolikusok, például egy Mauriac gyakorlata szerint; de az is kétségtelen, hogy csak katolikus lélek tudja úgy látni a világot, ahogyan ő. Mauriacnál a főszereplő, mondhatnók, a Bűn; Greennél inkább valami Hiány. Egyik korai regényének, a „Mont-Cinère“ címűnek a hősei például ilyen hiányban pusztulnak el: a szeretet teljes hiányában; s nem a „világon levésnek az az irtózata“ hajszolja-e az apagyilkosságba s a maga elől menekvés ámokfutásába az „Adrienne Mesurat“ szerencsétlen hősnőjét, amit a keresztény számára a teljes üresség, azaz a szeretet hiánya jelent?

Green nem magyarázkodik, minden intellektuális betét-elemet szigorúan kivét a regényből. „A regényírónak az a dolga, hogy lásson és elmondja, amit látott; ha gondolkodni akar, tegye másutt, ne regényben“ — írja. Mit vall céljának? „Regényeim bepillantást nyújtanak abba, amit én a lélek legmélyének hiszek s ami a lélektani megfigyelés alól mindig kisiklik: a titkos vidékre, ahol Isten dolgozik.“ Isten vágya és Isten hiánya. Végső elemzésben minden egyes regénye, a „Mont-Cinère“-től a „Léviathan“-on, „Adrienne“-en, „Varouná“-n, „Si j'étais vous“-n át a legújabbig, a „Moirá“-ig üdvösség és kárhozat döntő kérdése körül forog s mint ilyen, vallási dráma.

És Naplója öt kötetének ismeretében bizvást állíthatjuk: Julien Green benső drámájának regénybe vetítése. A maga módján nem mindegyikben a „két realitás“ harca folyik-e? „Állandóan foglalkoztat a probléma, melyet így szoktam nevezni magamban: a két-féle realitás problémája. Holtomig a harcuk lesznek? Ez hát a sorsom, ami felől harmincadik évem körül annyit faggattam magam. Ime a sajátos kérdés, amit föltettek nekem, és amire felelnem kell. De miben különböznek ezek a nehézségek minden élő emberétől? Sokban. Csak különleges, egyéni esetek vannak“. Igaz; de az egyéni esetekben a közös emberi tükröződik. S itt van, ebben rejlik Julien Green annyira „különleges eseteket“ ábrázoló regényeinek egyetemes emberi — és keresztény — értelme, érdeke és hatása. (r-y).

A VALLÁSSZOCIOLÓGIA HOLLANDIÁBAN. Hágában 1946 óta működik az Egyházi Társadalomkutatás Katolikus Intézete, a vallásszociológiának ez az egész világon páratlan műhelye, Zeegers

professzor nijmegeni egyetemi tanárnak, alapítójának vezetése alatt. Munkásságának egyik legnagyobb jelentősége, hogy az aránylag igen fiatal tudomány eredményeinek gyakorlati hasznosítását sem téveszti szeme elől, s nemcsak az ország vallási helyzetének alapos megismerésére törekszik, hanem arra is gondol, hogyan lehet ezeket az ismereteket az élet számára gyümölcsösíteni. Ez a szándék már a Katolikus Intézet statútumában kifejezést kapott, az intézmény céljának meghatározásában, ami nem más, mint „a holland katolikus — és velük kapcsolatban a nem-katolikus — lakosság egyéni és társadalmi vallásos életének tanulmányozása“, hogy ezáltal „gyakorlati következtetések adódjanak a katolikus lelkizástorkodás és apostolsága számára“. A hágai központban és újabban alapított fiókiintézetekben — Limburghan, Észak-Brabantban, Amszterdamban és a friz földön — az egyházi és vallási életet a pozitív társadalmi tudományok, társadalomföldrajz, szociográfia és szociológia, szociálpszichológia és gazdaságtan módszerei szerint tanulmányozzák; úgy azonban, hogy a szociális tudományoknak ezeket az ágait a vallási élet különleges területére irányítják és specializálják. Így azután valóban pontos és alapos képet nyernek az ország vallási helyzetéről.

Mint újabban mind a lelkipásztorok, mind a vallásszociológia tudósai gyakran hangoztatják: tévedés — és elmaradottság — volna azt gondolni, hogy az ilyen pontos és hiteles kén megalkotásához elegendők a lelkipásztor tapasztalatai. Ez utóbbiak ugyan korántsem nélkülözhetők, de önmagukban még egyáltalán nem elégségesek; teljes megbízhatósággal csak a tudomány segítségével lehet tájékozódni. Tudománynak és gyakorlatnak ezen a téren is szorosan együtt kell működnie egymással, hogy világosan láthassuk a vallási élet szerkezetét és annak változásait.

Ebben a szellemben indultak meg azok a vallásos életre vonatkozó sorozatos és összefüggő kutatások, melyek főként a vallási struktúra változásait tették vizsgálat tárgyává, ezek közt is első sorban a hit és egyháziasság hanyatlását; mert hiszen egy állapoton javítani csak akkor lehet, miután alaposan megismertük. Igen érdekes eredményeket hozott például a papi hivatások kérdését földolgozó tanulmány. Megállapították, hogy a hivatások száma általában, különösen pedig a világi papságra csökkent, kivéve a missziós kongregációkat, ahol 10—20 százalékkal emelkedett. Föltűnő, hogy a katolikus déli országrészben jóval kevesebb a hivatás, mint az északi rész diaspóráiban. Igen kevés pap kerül ki a társadalom felső rétegeiből, valamivel többet ad a munkásság, a nagy többség a sokgyerekes középrendű családokból származik. A semináriumokba felvételüket kérők közül általában csak 25 százalék jut el valóban a pappá szenteltetésig.

A kutatások témái és területei gazdagok és változatosak. Kiterjednek többek között Amszterdam nem-gyakorló katolikusaira, a tudományos hivatás terén főnnálló helyzetre és mutatkozó irányzatokra; foglalkoznak egyes plébániák, sőt egész egyházmegyék vallásszociológiai föltérképezésével, a plébániák vallási életének statisztikai fölvételével, s nem utolsó sorban azokkal az előmunkálatokkal, amelyeknek alapján előbb-utóbb be kell következnie a holland egyházi szervezet ésszerűbb, a kor követelményeinek job-

ban megfelelő fölépítésének. Korunkban már czekek a mindig hosszú időre szóló és nem kis áldozattal járó átszervezéseket a lehetőség szerint mindig meg kell előznie a jelen helyzetet rögzítő és a társadalmi fejlődés jövő irányzatát is kitépítő vallásszociológiai vizsgálatnak, ha nem akarunk hibákba esni és olyan épületeket emelni, amelyek már elkészülésükkor magukon hordják az elavulás nyomait.

ILLÉS TESTVÉR. A ferencrend hagyományos arculatának megadásához három ember járult hozzá döntő módon: Szent Ferenc adta a lelket, Hugolin bíboros, a későbbi IX. Gergely pápa (1227-1241) a jogi keretet, Illés testvér pedig a terjeszkedés lendületét. Bár nem kétséges, hogy a rendalapítás érdemének oroszlánrésze Szent Ferencet illeti, a másik két „társalapító” közreműködésének jelentőségét sem lehet elvitatni; nélkülük a rend sohasem vagy csak nagyon hiányosan tudta volna betölteni azt a fontos szerepet, mely a történelemben rá várt.

A „társalapítók” közreműködésének mikéntje és terjedelme a századfordulón nagy és szenvedélyes vitákra adott alkalmat. Egyes elfogult és merőben szubjektív szempontok után induló történetírók egyenesen Szent Ferenc eszméinek meghamisításával és rendalapítása eredeti vonásainak letörlésével vádolták meg Hugolin bíborost és Illés testvért. Azóta azonban nagyot fordult a világ. Az elfogulatlan történetírás, nem utolsósorban a protestáns Goetz Walter, Tilemann Henrik, Wenck Károly alapos és mélyreható forráskutatásainak eredményeként, kimutattá, hogy szándékos hamisításról és kiforgatásról nem lehet szó, legfeljebb a különböző szempontok és érdekek összeegyeztetéséről. Hogy az összeegyeztetés nem ment mindig fájdalmas ütközések és kompromisszumok nélkül, természetes. Hiszen a kor legmélyebben gyökeröző és legelevenebben érzett kérdéseinek elrendezéséről volt szó.

A három „társalapító” közül Illés testvér alakja él legkevésbébbé a köztudatban; pedig szerepe nem kevésbé fontos, mint sokáig főpatronusáé, Hugolin bíborosé, illetve IX. Gergely pápáé volt. A történetírók a XVII. század óta általában Cortonai Illés néven emlegetik; kortársai és utána még századokon át Assisi Illés néven tartották őt számon. Ez a név jobban is megfelel a történeti valóságnak. Mert bizonyos, hogy Illés testvér anyai részről assisi származású volt és fiatalágát Assisiben töltötte. Családi neve Bonusbaro, Bombarone volt. Előkelő hangzású, neve ellenére azonban egészen egyszerű polgárcsaládból származott. Atyja posztókiskereskedő volt; tehát Szent Ferenc atyjához, a nagykereskedő Bernardone Péterhez képest valóságos proletár. Talán inét magyarázható, hogy nem tartozott az ifjú Ferenc vidám, mulatozó kompániájához.

Az életben nehezen indult. Először mint matrackészítővel találkoznak vele. Később a reményteljes assisii ifjúság tanítómestere, majd bolognai jegyző lett. A híres egyetemi városban, úgy látszik, alkalma nyílt arra is, hogy bővebben merítsen a tudományok kelyhéből. „Az emberi bölcseségen is annyira vitte, hogy bajos lett volna párját találni az akkori Olaszországban” — olvassuk az egyik nagytekintélyű ferences forrásban. A közel egykorú Eccleston Tamás pedig így nyilatkozik róla: „Mert ugyan ki volt

híresebb és szeretetreméltóbb az egész keresztény világban Illés testvérnél? Valószínűleg Bolognában szerezte kiterjedt műszaki ismereteit is, melyek később az assisi bazilika és a sacro convento megépítésére képesítették őt.

Mikor jutott a nagyjövőjű ifjú Szent Ferencsel közelebbi kapcsolatba, nem tudjuk. Sabatier, Jörgensen és más életírók azonosítják őt azzal a névtelen ifjúval, akivel a szent megtérésének kezdő korszakában többször találkozunk. Ez azonban éppen olyan önkényes feltevés, mint Wadding állítása, hogy Illés az 1211. évben csatlakozott a poverello követőihez. Első biztos értesülésünk, hogy az 1217. évi assisi káptalan őt bízta meg a szíriai, azaz szentföldi provincia megszervezésével. Összesen három évet töltött Keleten. 1220-ban Szent Ferencsel együtt visszatért Nyugatra és ettől az időtől fogva állandóan a szent környezetében maradt. 1221-ben vikárius címmel ő vette át a rend vezetését. Ebben a misőségében nagy szeretettel gondoskodott a poverello hanyatló egészségének ápolásáról; ugyanakkor a rendi szervezet kiépítéséből is derekasan kivette a részét, de inkább Hugolin bitoros és a rendi elöljárók (ministri) pártjának, mint a szent alapítónak szellemében. Ezért a szent szegénység rajongói az első ferences kerekasztal válogatott daliái, általában bizalmatlansággal tekintettek rá. Ennek lehet tulajdonítanunk, hogy a szent halálát követő első egyetemes káptalanon (1227) nem őt, hanem Parenti Jánost választották generálisnak. Illés testvér hiúságát bántotta a mellőzés, de másrészt lázas munkakedvét jó időre kielégítette az assisi bazilika építése, melynek vezetését egészen rá bízta a pápa.

A generálisságot csak öt évvel később, az 1232. évi káptalanon sikerült elnyernie. Főnöksége azonban, miként előre látható volt, nem hozta meg a kívánt békét. Voltak szenvedélyes hívei, de még többen szenvedélyes ellenfelei. A szegénység rajongói főleg az egyre impozánsabb arányokban kibontakozó bazilika építését nem tudták megbocsátani neki. Rövidlátásukban nem tudták megérteni, hogy a templomra nem a szegény és alázatos Szent Ferencnek, hanem tisztelői immár egész nemzeté, sőt egész világgá tágult lelkes táborának van szüksége. Csak nagyon kevesen tudták a harmadik ferences nemzedék egyik szeretetreméltó képviselőjének, Vernahegyi Boldog Jánosnak érett bölcseségére emelkedni. Erről a kedves szentről olvassuk, hogy nagyon szerette a kicsiny és szegényes kolostorokat, mert a szegénység és alázatosság jelképeit látta bennük, de nem botránkozott meg a nagy arányokban és díszes kivitelben épülteken sem. Azt tartotta ugyanis, hogy az ilyenekért fokozottabb mértékben kell dicsérni az Urat; de dicsérni kell lakóikat is, mert bizonyára buzgóságukkal és istenes életükkel érdemelték ki, hogy a hívek ilyen pazar módon gondoskodnak róluk.

De e tárgyi okon kívül személyi okok is erősen közrejátszóttak Illés testvér népszerűségének lejárásában. Kor- és rendtársa, a krónikaíró Salimbene testvér egész oldalakat szentel hibái felsorolásának s kortársai közül a teljesen érdektelen Eccleston Tamás és Gianoi Jordán, a későbbiek közül pedig a Catalogus generalium ministrorum és a Speculum vitae szerzője lényegükben fenntartják vádjait. Nincs tehát igaza Illés testvér legújabb

monografusának, Attal Szalvatornak, aki életrajzában is és az Osservatore Romanóban közzétett cikkeiben is Salimbene vádjainak tagadásával akarja tisztára mosni hőse emlékét. Mert ha el is hisszük neki, hogy a derék barátkrónikás rendes szokásához híven itt is erősen eltúlozza a dolgot — szerinte Illés testvér mindig lóháton vagy fogaton járt s nemcsak lovakat, hanem istálló mestert, tarkaruhájú apródokat és külön szakácsot is tartott és állandóan a legválogatottabb elegelekkkel élt — még mindig fennmarad a baszkodásnak, részrehajlásnak, a provinciák anyagi zsarolásának, az elüljárók zaklatásának, a szegénység lábbal tiprásának és a hamisítatlan ferences szellem képviselői üldözésének vádja. Csak így lehet megérteni, hogy az 1239. évi káptalanon valóságos özszeesküvés jött létre a megunt és sokaktól meggyűlölt generális ellen. A jelenlevő pápa egyideig habozott és mindenáron tartani akarta a neki olyan nagy szolgálatokat tett embert. De a közhangulat láttára végre hozzájárult elmozdításához s helyébe Pisai Albertet iktatta.

Illés testvér bukása után ellenségei nagy hatalmának láttára jobbnak látta II. Frigyes császár oltalma alá helyezkedni. Mivel a császár előtt éppen olyan nagy tekintélyben és kegyben állott, mint a pápa előtt, hívatottnak és illetékesnek érezte magát, hogy a pápaság és császárság éppen akkor kitört harmadik nagy harcában közvetítőnek lépjen fel. Túlbecsülte személye jelentőségét és nem vette észre, hogy a történeti erők elemi tombolásában az egyéni akarás csak annyit, mint a galamb szárnyverdesése a viharban. Jóakarátú, de félresikerült közvetítésével csak azt érte el, hogy ismételen kiközösítéssel sujtották. Ez a körülmény még inkább a császár táborához láncolta őt. Tudomásunk van róla, hogy II. Frigyes megbízásából követségben járt Konstantinápolyban és Niceában. Egyébként minden idejét Cortonában töltötte és ott egy újabb templomot és kolostort építtetett Szent Ferenc tiszteletére, talán egyszerűbb, de nem méltatlan hűgát az assisi bazilikának és sacro conventonak.

Tisztalátását csak halálos ágyán nyerte vissza. Csak akkor ismerte fel, hogy élete félresikerülésének legfőbb oka elbizakodottsága és határtalan uralomvágya volt. Őszintén megbánta bűneit és az Egyházzal teljesen kibékülve halt meg hétszáz éve, 1213 április 22-én. Szent Ferenc, akinek szelleme ellen olyan gyakran és olyan súlyosan vétett, de akit egy pillanatra sem szűnt meg forró szeretettel szeretni és akinek földi halhatatlanságát olyan megkapó módon örökítette meg a tiszteletére emelt bazilikában, nem feledkezett meg tévelygő gyermekéről s az utolsó percben kieszközölte számára a megtérés kegyelmét. Illés testvér tragikuma abban keresendő, hogy erényei nem állottak arányban rendkívüli képességeivel és mindent leigázó akarásával. Egészben véve méltó fia volt korának: a nagy szentekben, tudósokban, művészekben, hősökben, tévelygőkben és bűnösökben kiapadhatatlanul gazdag

bg.

A VILAG VALLÁSI STATISZTIKÁJA. Az „Encyclopedie Britannica“ legújabb kiegészítő kötete közli a világ vallási statisztikáját. Az „Orbis Catholicus“ szerint adatai megbízhatóknak látszanak; egy katolikus tudományos intézet bírálata viszont megjegyzi, hogy a katolikusok száma 25 millióval több, mint amennyinek az enciklopédia föltünteti. Ez az eltérés azonban nem módosítja a statisztikából kibontakozó általános képet, mely a következő (kikerekített számokban):

A világon összesen 2 milliárd 386 millió ember él. Ebből 750 millió keresztény, mégpedig 425 és félmillió római katolikus, 128 és negyedmillió orthodox, 196 és félmillió protestáns. A zsidó vallásúak száma 11 és félmillió, a mohamedánoké 315 és fél. 125.000 ember Zoroaszter híve, 25 millió a shinto vallásé, 50 millió taoista, 300 és negyedmillió konfucianus, 150 és negyed buddhista, 255 és háromnegyed hindu vallású. 121 millió ember követ valaminő természetes vallást; egyéb hitet vall vagy vallástalan 387 és félmillió. Ez utóbbiakból 74 és félmillió esik Észak- és Középamerikára, 11 és fél Délamerikára, 173 Ázsiára és Indonéziára, 32 és negyed Afrikára, 7 a Fülöp-szigetekre és Océániára, s 89 millió Európára.

A keresztények megoszlása a kontinensek között (zárójelben a katolikusok számával, milliókban):

Észak- és Középamerika: 133 (75); Délamerika: 93 és fél (91 és negyed); Európa: 411 (215); Ázsia és Indonézia: 29 és háromnegyed (13 és negyed); Afrika: 28 és egyötöd (13 és fél); Océánia és Fülöp-szigetek: 24 és fél (17 és harmad). A keresztények többsége Európában él, a mohamedánoké, taoistáké, hinduké, konfucianusoké Ázsiában; a zsidó vallást a legtöbben Északamerikában követik (5 és negyedmillió). (o. c.)

A „CROIX“ JUBILEUMA. Június 16-án ünnepelte fönállásának hetvenedik, s alapítója, Picard atya halálának ötvenedik évfordulóját a francia katolikusok világszerte ismert napilapja, a „La Croix“. Fentín párizsi bíboros érsek mutatta be a hálaadó szentmisét, s rövid beszédben emlékezett meg az alapító Picard atyáról; „jó munkás volt — mondta — és Franciaország jelentős részben neki köszönheti vallási megújódását, mert olyan pap volt, akinek a hite tele bizalommal, és olyan vezető, aki nemcsak hátor és tettekre, hanem kitarató is“. A Szentatva levelet intézett a jubileum alkalmából a szerkesztőséghez, méltatva a lap hét évtizedes munkásságát. A szerkesztőség, a kiadóhivatal és a „Croix“ barátai tanácskozásokon vitatták meg a lap s egyáltalán a keresztény sajtó időszerű szerkesztési és terjesztési problémáit. Az ünnepségeket fényes fogadás zárta be, melven egyháziak, újságírók és az újság barátiai vettek részt. Az „Echo de la Presse“, a sajtó szaklapja hosszú beszélgetést közölt Gabel atyával, a „Croix“ jelenlegi főszerkesztőjével, lapja multjáról, jelenéről és jövő törekvéseiről.

— Hetven évvel ezelőtt — mondta Gabel — a „Croix“ a sajtó fontosságának fölismeréséből született meg. Előde, a „Croix-

Revue" című havi szemle nem felelt meg a fokozott igényeknek. Veuillot „Univers"-je pedig mindössze tizenöt-húszezer példányban jelent meg. A mi ujságunk néplapnak indult, 1900 előtt példányszáma elérte a 280 ezret is, ami a terjesztés akkori nehezebb módszerei között igen tekintélyes szám. A sikernek az volt a titka, hogy a lap megfelelt az akkori politikai és társadalmi viszonyoknak. Világnézeti ujság volt, de emellett egyre határozottabban törekedett rá, hogy a katolikusok tájékoztatója legyen. Ezért aztán, és a francia katolicizmus fejlődésével párhuzamosan fokozatosan kivetkőzött néplap jellegéből s egyszerűen a katolikusok lapja lett.

Arra a kérdésre, észlelt-e bizonyos módosulásokat, s ha igen, minőket az utolsó évek folyamán, Gabel így felelt:

— Jelenleg, s már néhány esztendeje, fordulón vagyunk. Ott vannak egyfelől régi, hűséges és már a multban kialakult szemléletű olvasóink, akikkel számolnunk kell. De másfelől számos olvasót nyertünk a mai fiatalabb nemzedékek rétegeiben, s ezeknek már egészen más az életstílusuk. Ezek a laikus Franciaországban nőttek föl és új elképzeléseik vannak a dolgokról, így többek között a keresztény sajtóról is. Anélkül, hogy régi olvasóinkat megdöbbenésükkel, ki kell elégítenünk ezeket az új nemzedékeket is s nem szabad megfélekednünk arról, hogy nemcsak a gondolkodásmódjuk más és más, hanem a nyelvük, a kifejezőmódjuk is.

— *Mióta szerkesztője a lapnak?*

— 1949 óta; ekkor léptem Marklen atya helyébe, aki huszouhárom évig vezette ujságunkat. Negyedik főszerkesztője vagyok a „Croix"-nak; azelőtt mint szerkesztő dolgoztam itt és főként vallási kérdésekkel foglalkoztam.

— *Ügy tudom, asszumpcionista papokból áll a szerkesztőség.*

— Így képzelik általában, de az igazság korántsem ez. A „Croix" katolikus lap, de ez egyáltalán nem azt jelenti, hogy olyan ujság, melyet tisztára papok írnak. Az egész szerkesztőségi gárdában mindössze hárman vagyunk egyházi férfiak, a többiek mind világiak. Atyák, ha úgy tetszik, de családatyák!

— *A francia politika legyezőjében hol helyezhetjük el a „Croix"-t?*

— Politikai pártok fölött állunk. Elfogadjuk a kormányt s a jelenlegi államrendszert s nem hisszük, hogy a mi föladatunk volna bárminő más rezsimnek vagy kormányzatnak a követelése. A világ, ezt nem szabad elfelejteni, a demokrácia irányában fejlődik. Semmi okunk, hogy szembeszegüljünk ezzel a fejlődéssel. Tiszteljük a világi hatalmat s igyekszünk segítségére lenni a közjó megvalósításában.

— *Mi a véleménye végül a katolikus sajtó szerepéről és jövőjéről?*

— A katolikus sajtó mindenekelőtt az Egyház életét s a vallási eseményeket kíséri figyelemmel, de az élet egyéb jelenségeit sem hagyja figyelmen kívül; az a törekvése, hogy mindent — család-

dot, hivatást, munkát — az evangélium szemével nézzen és az evangélium szellemében értékeljen ... A jövőt illetőleg ne kívánja, hogy próféta legyek. Mindenesetre bízom a katolikus sajtó jövőjében, azzal az alapvető föltétellel, hogy legfőbb törekvésül azt vallja, hogy igaz és jó sajtó legyen. Mert a multban talán egy kissé megfélekedzett a műfaj törvényeiről, arról, hogy számoljon a kortársak lélektanával. Ugy kell vennünk a mai olvasót, amilyen: többre becsüli a tényeket a fejtegetéseknél, a képet a magyarázatoknál. Mi ujság? — kérdezi az olvasó, amint kezébe veszi lapját. Nos., az „ujság“: az események. Attól tartok, még mindig nem adunk elég teret az eseményeknek s még mindig túlterheljük lapunkat problémákkal. A tény, mely emberi visszhangot ver, részvétet, örömet, mosolyt, csodálatot, vagy méltatlankodást, haragot kelt az olvasóban; a tény, amit látni, érezni, tapintani lehet: ez az, aminek egy mai ujság élő vázát kell alkotnia. Az embereket elsősorban az ember érdekli s csak másod- és harmadsorban a probléma és az elmélet.

Sosem szerettem, ha azt mondják: „Járatom, olvasom a Croix-t, mert katolikus vagyok“: mintha ezzel jótékonytságot gyakorolnának! Annál szívesebben hallom ezt: „A Croix a kedves lapom, mert jól tájékozott, komoly, érdekes és tetszetősen kiállított ujság“. S ha a katolikus sajtó jövőjéről kell szólnom: megjó-zódésem, hogy annyiban van jövője, amennyiben igazi jó ujság-írás eredménye lesz. (r.)

KOVÁCS MARGIT KERÁMIA-KIALLITÁSA. Talán mások is úgy voltak vele — akik beléptek a kiállítási termekbe — hogy sokáig nem tudták kielemezni magukban az élményt s az élmény forrásából felbuzgó érzéseket.

Csak a szavakba és meghatározásokba nem foglalható szépség élménye volna? De hiszen ez a szépség lényegében csak nekünk magyaroknak jelenti azt, amit jelent. Van benne valami, ami elsősorban a magyarul látónak szerez örömet. A színeknek, formáknak, gondolatnak, ősi jelképrendszerünknek tiszta harmóniája. Ami — természetesen — az idegennek is tetszik; de más-képpen. Számunkra az a megragadó benne, ahogyan nekünk tetszik.

Azután: elmond valamit, amit eddig nem mondtak el. Valami ahhoz hasonlót, amit Kodály muzsikája közvetít a magyar lélekről. Ezért mondhatjuk, hogy Kovács Margit művészetének nem az agyag az alapanyaga, hanem a magyar lélek, s az ő alkotó lelkén át az színesíti meg még a mázat is, amivel agyagját bevonja. Erről a magyar lélekről már előtte is beszéltek agyagban és mázban; de itt és most éreztük először, hogy itt nem félre és mellé-beszélnék a tárgyak. Ezért eredeti.

Mi a művészi Kovács Margit alkotásaiban? Az, hogy nem tö-rekszik primitíviségre, nem akarja mindenáron leleplezni sem magát, sem ihletének forrását: a népművészetet. Azonkívül: mindaz, amit itt a kiállításon láttunk, egyetlen összefüggő alkotásnak hat, ami már aligha lehet több attól, ami még ezután hozzáadatik.

Anyyira egységes és szételemezhetetlen, hogy az ember képtelen kiragadni belőle ezt vagy amazt a darabot.

Nála az eredeti anyag — a népi ábrázolásmód és gondolatvilág — úgy lett művészetté, hogy nem vesztette el karakterét. Szinte észrevehetetlen benne a formáló kéz munkája. Olyanok a művei — együtt és külön-külön — mint a dal, mely kibuggyan és könnyedén szárnyal fel a boldog lélekből s természetes közvetlenséggel szól mindenkire.

A témák mámorában csak ritka tehetségek találják meg a poétikus egyensúlyt. Kovács Margit művészetéből talán ez a talentum domborodik ki a leginkább, amivel megeremtette a magyar anyag sajátosan magyar költészetét. (M. F.)

KERESZTELŐ SZENT JÁNOS ÜNNEPE MONTRÉALBAN.
A kanadai franciák évről-évre nagy fénnel ülik meg június 24-én Keresztelő Szent János ünnepét; hagyományos nemzeti ünnepük ez, melyen fölidézik a rég elhagyott anyaország emlékét s mindazokat a küzdelmeket, amelyeket nemzeti nyelvük megtartásáért az angolokkal folytattak. Így a kanadai Szent János-nap egyik ritka példája annak, hogy egy vallási ünnepség egyben egy nép nemzeti ünnepé is. Ezt a katolikus hagyományhoz való szép hűséget, melynek még Délamerika spanyol eredetű katolikus országaiban sincs párja, maguk az angolok is csodálják; az idén például a montreali „The Gazette“ a legnagyobb elismeréssel szölt a kanadai franciáknak egy egész nép kollektív örömében megnyilatkozó erőteljes katolikus lelkiségéről.

Az ünnepségek hagyományos műsora szerint Szent János napjának előestéjén hatalmas máglyát raknak a Lafontaine parkban, (Lafontaine nagy kanadai francia és anyanyelvének egyik legnagyobb védelmezője volt); a szokás igen régi, 1636-ból már ismerünk leírást róla. A máglya „recentje“, szintén régmúlt idők hagyománya, Armand Giroux szerint, aki az idén rakatta meg huszonötödször, a következő: Középuitt egy harmincöt láb magas rúd, melyet mintegy százötven ferde tartóacenda vesz körül. (régen fából, ma rendszerint villamossínekből); alattuk két hatalmas bála szalma, azon öt tonna faforgács, s az egészet hat-hétszáz szál fenyő fedi be. Az idén a máglyát Léger kardinális áldotta meg, azután föllobbant a tűz s több mint egy óráig égett a montreali nép örömrivalgása közepett. Fényében színes néni csoportok jelenítették meg Kanada folklórját, népi táncokkal, játékokkal és énekekkel.

Másnap, 24-én Léger kardinális főpapi miséje keretében meáldotta a haguományos Szent János-kenyeret, melyet azután szétosztottak a Miasszonyunk székesegyházban meajelent hívőknek. A szentmise után a tömeg a Sherbrooke utcára tódult s ellepte a gyalogjárókat, a házak ablakait, erkélyeit s a lanos háztetőket, hogy tanúja legyen a hagyományos jánosnapi fölvonulásnak. A montrealiak „nyári karácsonynak“ hívják ezt az ünnepséget; ezen a napon kezdődik a diákok vakációja, s egy-egy jó bizonyítvány szokásos jutalma, hogy a szülők elviszik gyermeküket a fölvonu-

lásra. Harosnások nyitják meg a menetet, melynek szimbolikus alakjai az idén Kanada gazdasági életét jelenítették meg a közönség előtt. A város vezetőségének fogatai, katonák, diákok és színes népi csoportok után mintegy húsz hatalmas szekér következett, s mint egy lassan forgatott képeskönyv lapjairól, tárultak a nézők elé Kanada gazdasági és ipari életének allegorikus képei. De a legnagyobb telkesedést a menetet bezáró „Szent János szekere” kelti, melyen egy hófehérbe öltözött hatéves gyermek, Keresztelő Szent János képében, egy fehér báránnyt tart az ölében, Isten Báránya jelképét.

Este a város fogadást rendezett, s ezen Léger kardinális javaslatára a montréaliaiak elhatározták, hogy hatalmas bronzszobrot állítanak nemzeti szentjük, Keresztelő Szent János tiszteletére. (l. c.)

BABUYAN KERESZTENYEI. A Fülöp-szigetek és Formóza közt két szigetcsoporthoz van a Csendes Óceánban, Batan és Babuyan. Egyházilag 1950 óta mindkettő, mint úgynevezett „nullius praelatura”, a domonkosok hatáskörébe tartozik. A Babuyan csoport nevadó kis szigetről, melyet — mivel már messziről jól kivehető a tengerben — „világos Babuyan”-nak is hívják, mindeztideig csak annyit tudtak, hogy 1680-ban Mateo Gonzales valamennyi lakosát magával vitte s mintegy 1800-ig lakatlan volt; ekkor hajótörtek vagy igazságszolgálatás elöl menekvők telepedtek meg rajta. Egyébként úgy emlegették, mint a „titok szigetét”. Ezen az ismeretlen kis földdarabkán egy Castafion nevű domonkos tavaly egy százötven éve pap nélkül élő keresztény csoportot fedezett föl. Így számol be erről:

„1952 július 27-én kötöttem ki egy nyolc tonnás kis hajóval, miután tíz órán át küzdöttünk a tengerárral és a zátonyokkal. Nagy meglepetés várt. Nem félvad poligámokra bukkantam, ahogyan vártam; ahogy partra léptem, rizs, kukorica és répatáblákat láttam, banán és kókusz-ültetvényeket, narancsligeteket és dinnyeföldeket. A lakosok derék, egyszerű emberek voltak, szegényesen éltek, de megőrizték az európai viseletet és a keresztény szeméret. Összesen 233-an voltak, 117 férfi és 116 nő. Vallási kultuszukat egy Areopagita Szent Dénes tiszteletére szentelt kápolnában végezték. Valamennyien katolikusok voltak; püspöküket szerették volna látni s vallották a pápa főségét; „u tadi nu apo Dios”-nak, azaz Isten képviselőjének és vikáriusának nevezték a szentatyát.

Nagy volt örömük, mikor végre pap került hozzájuk. A legtöbben még nem is láttak soha egyházi embert, azt azonban tudták, hogy Isten küldöttjével állnak szemben. Boldogan töltöttek velem órákat, napokat s tanulták a hit elemeit és az imádságokat. Vénéik elbeszélése szerint, amikor a hajótörés után a szigetre kerültek, mind tudták spanyolul az olvasót. Százötven év alatt azonban elfelejtették az örvendéses és fájdalmas titkokat és csak a dicsőségesekre emlékeznek, mert minden vasárnap közösen elmondták a rózsafüzért s utána a litániát latinul. Az olvasónak ez a vasárnaponkinti közös imádkozása tartotta meg Babuyan lakóit őseik hitében. A gyerekeket a sziget egyik véne, Apolonio Tomas keresztelte meg; hibátlanul tudta a liturgikus szöveget.

Húsz napja éltem a szigeten, amikor mocsárláz vert le lábomról; egy héten át se inni, se enni nem tudtam. Némi kininen és bikarbonát-készítményen kívül semmi orvosságom sem volt. Keresztényeim attól féltek, meghalok. Ha én nem eszem, mondták, az ő torkukon sem megy le a falat. Megpróbáltam lenyelni pár kanál rizst. Gyakran kunyhóhoz lopakodtak s letérdeltek deszkából rótt fekvőkelyem mellett; könnyes szemmel hajtogatták: „Ne halj meg, atyánk, ne halj meg“.

Hat napig erősen szenvedtem. Augusztus 19-én azt kérdezték híveim, elfogadnám-e orvosságukat; bambusznád hamujából és kínai narancs levéből készítették. Beleegyezésemet örömmel fogadták s a gyógyszer azonnal hatott: fájdalмам nyomban megszűnt s lépgyulladásom is fokozatosan elmúlt. Azóta, ha lázam van is olykor, a lépemmel nem bajlódom többé.

Hatvankét napot töltöttem Babuyanban; ezalatt harmincöt házasságot áldottam meg, ötvenhatszor szolgáltattam ki a kereszttség szentségét, százhetvenkét gyónóm s első áldozóm volt. A sziget lakosai elég jól megtanulták a hit elemeit s nemzeti nyelvükön a rózsafüzért. A hitoktatásban nagy segítségemre volt Félicien Rauan és felesége, egyetlen irástudók a szigeten.

Amikor értem jöttek, távozásom nagy szomorúságot keltett a szigeten. Sirva búcsúztak el tőlem és elkísértek a hajóig, kérve, ne feledkezzem el róluk és áldjam meg őket. S én tiszta szívből ígértem meg nekik, hogy mihelyt csak tehetem, visszatérek hozzájuk“. (—.)

Felelős kiadó: Sík Sándor

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

O. T. Dr. Maria Marcesek könyvében talál bővebb anyagot. Biztos, hogy Bingeni Szent Hildegárd a korai középkor (1098—1179) legérdekesebb egyéniségeinek egyike. Irni egyáltalán nem, olvasni pedig csak kevéssé tudott, mégis püspökök, fejedelmek, tudósok tanára lett. Magyarázta a hittitkokat, a keresztény tökéletesség szabályait, a filozófia tanításait, és egyik megalapítója a megfigyelésen alapuló orvostudománynak is. Korának szülői szívesen adták hozzája leányaikat nevelésre, nyilvános prédikációira (templomon kívül emelt szószékről) körmenetben hozta a papság a hívőket, császároknak és apátoknak írt útbaigazító és feddő leveleket, és végül végigjárta Délnémetországot és mérhetetlen sokat tett a kolostorok fegyelmének és a hívek erkölceinek helyreállítására.

F. P. Szent Jeromos igen sok híres szentírás-magyarázatát egyenesen Szt. Paula és ennek leánya, Szt. Eustochium számára írta. A két nő ugyanis szent lelkesedésében egészen ismerni akarta a Szentírást, ezért megtanultak görögül és héberül annyira, hogy hiba és segítség nélkül tudtak zsoldároznai. Szt. Jeromossal pedig alaposan meg is magyaráztatták maguknak a Szentírást.

V. J. Ez különböző. Vannak szenvedélyes, érzelmes művészek, akiknél minden az érzelem, az ihlet, a szárnyalás, és eszükbe sem jutna velük szemben a gondolat, hogy az értelem hideg munkájának is része van alkotásaikban (Greco, Liszt, Vörösmarty), — vannak „hűvös“, „okos“ művészek, poeta doctusok, akiknél elsősorban az értelem munkája kap meg bennünket (Mantegna, Brahms, Babits). Ismét másoknál — elsősorban a nagy klasszikusoknál — a két elem olyan egyensúlyban látszik lenni, hogy eszünkbe sem jut megtagadni valamelyiket, de még csak nem is kíséreljük meg az egyiket a másik fölé helyezni (Leonardo, Goethe).

V. N. Nem, a boldogság nem addicionált kellemességek végösszege. A boldogságba feloldandó disszonanciák, megoldandó nehézségek is beletartoznak. Mindenesetre kell hozzá egy bizonyos erőtartalék tudata. Ez az igazán vallásos ember óriási többlete mindenki mással szemben: itt állok minden testi-lelki erő kifejtésre készen — és mögöttem az Úr Isten!

Z. K. Nagy tévedés az imádságos lelkület elé a „csak“ szócskát tenni. Az imádság a lelkitevékenységek legmagasabb foka. De különben igaza van: Nagy Szent Terézia nem „csak“ imádkozott, hanem nagyszerűen szervezett, bölcsen kormányzott, erélyesen intézkedett, és — humorral szemlélte az emberi gyengeségeket.

K. T. Ne engedje a lelkét berozsdásodni, megmerevedni. Mindig keletkeznek új stílusok és ezek eleinte mindig idegenek a nagyközönségnek. Új gondolatok merülnek fel, új formaelemek tűnnek fel, az érzések új dinamikát kapnak. Azután egyes nagy egyéniségek megteremtik az új stílust, — amikor a nagy tömegek-nél még javában uralkodik a régi. A fogékony kevesek felfigyelnek az új hangra, a közönség azonban természeténél fogva lassan mozdul, konzervatív, szellemileg kényelmes, és mert szokatlan neki az új, mindjárt értelmetlennek is mondja. Mi katolikusok mindig elég táglelkűek vagyunk ahhoz, hogy szívünkre fogadhasuk és saját világnézetünk szerint asszimilálhassuk az értékes új stílusokat.

P. S. Vizsgáltassa meg a kislányát orvossal, Sokszor vérszegénység, lappangó tüdőcsúcshurut, stb. okozza az ilyen „lelki“-nek nevezett zavarokat. Mindenesetre nagy csapás, hogy szegényke „egyetlen“. Önök megadták neki mindent, amit csak ki tudtak gondolni; „ha testvérkéje lett volna, ezt igazán nem tehetők volna ...“ — írja. Ez valószínű ... Neki viszont volna testvérkéje!

P. F. Már régebben, a gyermek első idejében történhetett valami hiba. Semmiesetre sem szabad megszégyeníteni, kinevetni, mert a félelem most már ténylegesen megvan benne, és ezen nem változtat az, ha szégyenli magát. Intézze úgy, hogy a gyermek „véletlenül“ meghallja, amikor Ön meséli valakinek, mennyire szereti a zivatart, milyen fölséges látvány a villámok cikázása, milyen szép felfedezés a villámhárító, ma már városban nincs is villámsujtás. Meg hogy kisgyermek korában mennyire félt, de aztán, — ahogy megjött az esze, kinőtte ezt a gyerekeséget. A legközelebbi zivatarnál pedig legyen ugyan kéznél, hogy a gyermek Önhöz bújhasson, — de különben mindenki folytassa pillanatnyi elfoglaltságát és senki se beszéljen arról, hogy lehet félni vagy nem félni.